

3 19.994
15
2005

36

Ókortudományi Értesítő

XV. szám

Főszerkesztő:

Németh György

Szerkesztő:

Forisek Péter

Debrecen
2005

A kiadvány az Ókortudományi Társaság erkölcsi támogatásával jelent meg.

Jelen szám megjelentetéséhez segítséget nyújtott
OTKA T 048354

Köszönjük

Felelős kiadó a Debreceni Egyetem Ókortörténeti Tanszékének vezetője.

ISSN 1417-8532

Címeink:

weboldalunk: <http://delfin.unideb.hu/~history/okor/oke.html>

Németh György
ELTE BTK Ókori Történeti Tanszék
1364 Budapest Pf. 107
kritias@freemail.hu

Forisek Péter
DE Ókortörténeti Tanszék
4032 Debrecen, Egyetem tér 1.
pforisek2@yahoo.com

AUREA AETAS

E rovatunkban a magyar ókortudomány egy-egy jeles képviselőjével készített beszélgetéseket közlünk.

Beszélgetés Berczelly László professzorral (Oslo)

- Volt-e olyan családi indíttatása vagy középiskolai élménye, amely az ókortudomány felé fordította?

- Az 1950-es évek elején a könyvek olvasása, közöttük jónéhány ókori görög és latin szerzőktől, és a zenehallgatás szinte egyetlen menedékem volt a mindennapi élet borzalmai elől. Így azután serdülő koromban bizonyos műveltségre is szert tettem, de inkább az iskola ellenére, mint az iskolában. A gimnáziumban történelmet két évig Kerényi Károly első feleségétől tanultam. Mindig nagy figyelemmel kísértem az óráit, de úgy emlékszem osztálytársaim meg se értették. Se az iskolanyelvet, se a pártnyelvet nem sajátította el.

- Hogyan és miért hagyta el Magyarországot?

- Az érettségi és a levert forradalom után mint „osztályidegennek” az öngyilkosságon kívül nem volt sok más választásom. Legalábbis így mondtam akkor szegény apámnak. Három velem egyidős társamal Hegyeshalomnál 1956 december 6-án menekültem nyugatra. Ahogy csak az álmokban szokott előfordulni, minden veszélyt könnyedén elkerültünk. Már Pesten a pányaudvaron várt rám a rendőrség, mert egy besúgó ismerősöm elég pontos följelentést tett, Győrben pedig az állomás területén orosz és magyar katonák mindenkit igazoltattak. Mi csak úgy menekültünk meg, hogy benyitottam egy fabarakkba, és a szembenlévő ajtó utcára nyílt. Valószínűleg az igazoltató katonaság volt ott elszállásolva.

- Rögtön Norvégiába került?

- Nem rögtön. Néhány hónapot karkai környezetben, az eisenstadti kastély hodályszerű bútorozatlan termeiben töltöttem, majd Bécsben kolostorokban.

- Az egyetemen miért választotta az ókort? Kik voltak legmeghatározóbb tanárai?

- Az igazat megvallva az Oslói Egyetemen először a művészettörténetet választottam, de hamar rájöttem, hogy a tanárok közül csak Hans Peter L'Orange-nál volt érdemes tanulni. A görög-római régészetet és művészettörténetet tanította. Még döntőbb hatással volt rám Kerényi Károly. Szeretett Norvégiában lenni és a legkülönbözőbb okokból gyakran látogatott oda. Ilyenkor órákon keresztül beszélgettünk, vagyis ő beszélt. Mint féltett kincseket őrzöm magyarnyelvű könyveit a 30-as évekből, egész oldalas dedikációival. Nagy lélekrabló volt. L'Orange-tól távortartotta magát – vagy fordítva. Az idősödő norvég szakmai lelkesedését túlságosan „knabenhaft”-nak érezte.

- Alföldi Andrással is találkozott. Vele milyen kapcsolatban volt később?

- Hjalmar Torp norvég művészettörténész római lakásán beszélgettem vele először és utoljára. A hetvenes évek végén lehetett, néhány évvel a halála előtt. Éreztem, nagyon fáradt volt a kibírhatatlan római hőségben. Nem akartam tolakodónak tűnni, ezért főleg magyar emlékeiről beszéltem. Egy mondatát, annak keserűségét nehéz elfelejtenem. Halkan, mint valami

vak látnok, mondta, hogy sok akasztást élt meg már Magyarországon. Nem szívesen élné meg a közelgő, utolsó hullámot.

- A magyarországi ókortudománnyal hogyan és mikor került kapcsolatba?

- Már mint említettem, a külföldi magyar ókortudománnyal Kerényi és mások révén már a kezdet kezdetén. Magyarországi kapcsolataim hat éves római tartózkodásom idején (1990–1997) vették csak kezdetüket. Mint a római Norvég Intézet tudományos titkára volt alkalmam Kovács Tibort meghívni az intézet egyik konferenciájára, majd Bíró Sey Katalin vagy nyolc évig kedves kollégám volt az oslói Kultúrtörténeti Múzeumban, egészen 2002-ben bekövetkezett nyugdíjaztatásáig. Jelenleg Gesztelyi Tamás dolgozik múzeumunk gemmakatalogusán, és így már vagy két-három éve jól ismerjük egymást.

- Hogyan alakult a pályafutása az egyetem elvégzése után?

- Tanárom, L'Orange professzor volt az első kinevezett görög-római régész az Oslói Egyetemen (1942). Viszonylag sokan végeztek nála, de nyugdíjaztatása után közülük csak néhányan jöhettek számításba. Mintha az oslói egyetem és a norvég társadalom érdeklődése annakidején elsősorban személyét illette volna, és csak másodsorban a görög-római régészetet. Nekem több mint tíz évet kellett várnom, másoknak több mint huszat, míg lassan meg is tudunk élni a tudományunkból. Ilyen körülmények között persze legtöbbször lemorzsolódtak. A 70-es és 80-as években rengeteget tanítottam az egyetemen, kezdetben mint óraadó tanár, majd rendszeresen helyettesítettem Rómában, az ottani Norvég Intézetben dolgozó kollégáimat. Végül rám is sor került. Római tartózkodásom sok tekintetben fordulópontot jelentett; nemcsak a nagy római régészeti gyűjtemények mindennapi közelségében élhettem, de tanítványaimmal bejártam évről évre Olaszországot.

- Melyik kutatási terület állt legközelebb a szívéhez?

- A római szarkofágdomborművek, és ezen keresztül a római régészet minden rokon ága. Örömmel látom, nem volt egészen hiába. A fiatalabb kutatók lassan elfogadják néhány tételtem. Persze változó körülményeim és az ezzel járó új feladatok nem egyszer más irányba terelték munkám. A kutatási programok Norvégiában is általában felülről irányítottak, és nem mindig arra jut pénz, ami leginkább érdekel minket. A lényeg az, hogy a régész ne csak a szeme előtt lévő tárgyakat kutassa. Az ember élő vonásait is fel kell fednünk a tárgyak mögött. Kerényi még külön kifejezést is talált erre: „Egzisztenciális ókortudomány”.

- Jelenleg legfontosabb programja az oslói ókori gyűjtemény megalapítása és a múzeum megnyitása. Hogyan jött létre a múzeum alapjául szolgáló gyűjtemény, amelynek valósággal regényes volt a sorsa?

- Hosszú olaszországi kirendeltségemből visszatérve rábízták az Oslói Egyetem és a norvég állam birtokában lévő görög, római, egyiptomi és közelkeleti gyűjtemények rendbeszedését, és persze a katalogizálás megszervezését. A terv az, hogy mindez egy korszerű múzeumban kapjon helyet (Kulturhistorisk Museum), aminek egyelőre a neve is ideiglenes (Antikksamlingen). Talán azért esett rám a választásuk, mert, bizonyára tévesen, úgy vélték, hogy a középeurópaiak ab ovo nem szülehetnek szakbarbároknak. Így én se fogok visszatörpenni az anyag kronológiai és topográfiai zűrzavara előtt. Az esetek zömében évtizedekig pincékben és garázsokban rejtett „invisibiliákról” van szó. Ilyen anyagot feldolgozni ugyan nehéz feladat, de hálás is, mert mindig lehet meglepő felfedezésekre

számítani, vagy régen elveszettnek vélt értékek bukkannak újból elő. Ezek a gyűjtemények többnyire „véletlenségből”, vagy kevesek jóvoltából vetődtek Norvégiába. Norvégokon kívül legalább öt nemzet szakértői dolgoznak most az anyagon. Az utóbbi években báró Plato von Ustinow gyűjteménye talált leginkább nemzetközi visszhangra. 1872-től 1912-ig, negyven éven át gyűjtötte az akkor még ottomán fenhatóság alatt lévő Palesztínában. Barátom, Benjamin Price izraeli professzor szerint „összehirácsolt mindent”. Kalandos élete Dosztjevszkij-regény is lehetne: A 19. század közepe táján még a cári testőrség lovasgárdájában szolgált. Csak miután lezuhant a lováról és csontjait összezúzta, tért át a lutheránus hitre. Ezért a vakmerőségért először Szibériába deportálták, majd a cár száműzte Oroszországból. Az akkori szokásokhoz híven roppant vagyonát is magával vihette – a családi hagyomány szerint arannyal színültig teli ládákban. Baden-Württembergben született meg benne az a váratlan elhatározás, hogy életét a zsidóság megtérítésének szenteli és „német kereszteslovag” lesz a Szentföldön. Jaffában és Jeruzsálemben kórházakat és iskolákat épített, amellet, saját szavaival élve, a pusztulástól mentett meg műkincseket. Régészeti gyűjteményét csak 1918-ban adta el három gazdag norvégnak hogy nyolcvanévesen a bolsevizmus ellen harcolhasson Oroszországban. 1920-ban (?) halt éhen Pszkov ostroma alatt. Második felesége etióp hercegnő volt, a legidősebb fiát, „Klop” Ustinovot, Churchill egyik legjobb kémjeként tartották számon. Az ő fia volt a nemrég elhunyt angol színész és író, Sir Peter Ustinov.

- Szerencsére egyre többször látjuk Magyarországon. Hogyan látja az ókortudomány helyzetét és jövőjét nálunk és Norvégiában?

- Elég körülnézi egy nagyobb magyar könyvesboltban, és mindenki meggyőződhet a görög és latin irodalom, törtenelem és művészet iránti eleven érdeklődésről. Azonfelül Magyarország római föld volt, és ennek minél alaposabb megismerése nemcsak magyar kötelesség, de a jövő generációknak is izgalmas feledatot ad. Anyagi problémák mindig is voltak és lesznek, az igény mindig nagyobb a hatóságok jóakaratanál, de az új, végre szabadabb és nemzetközibb magyar ókortudomány erős, mert jó érvei vannak. Norvégiában lényegesen más a helyzet. A múltban sokan kijátszották az „északi” ókori irodalomtudományt és régészetet (azelőtt germánnak hívták) a „klasszikus” ókortudománnyal szemben. Tanáromnak, L'Orange-nak életfeladata volt ezen változtatni. A római Norvég Intézetet is ő harcolta ki. Halála óta az Oslói Egyetem „átstrukturizálási” örvényeiben különösen a görög-római régészet van állandó veszélykenek kitéve. Főleg a fiatalság egyre növekvő érdeklődése mentett meg minket. Az új múzeum is remélhetőleg hozzá fog járulni a helyzet normalizációjához.

- Mit tanácsolna azoknak a fiataloknak, akik ma kötelezik el magukat az ókortudomány mellett?

- Azt hogy tudományos törekvéseik mellett sohase feledekezzenek meg szakmájuk népszerűsítéséről. A mai, modern tömegtársadalmakban elengedhetetlenül szükséges ez. Gondolom Magyarországon is, mint Norvégiában, ha véletlenül nem a sportról van szó, nem sok mecénás akad az úgazdagok között. De talán ennél is fontosabb az anyagi jólétükért küzdő tömegek megnyerése. Nem könnyű feladat. Bécsben láttam, hogy a legtöbb bécsi be se tette a lábát híres operaházukba, de mindenki büszke rá mint a sajátjára. Ha legalább ezt elérhetné az ókortudomány is...

UTÁNPÓTLÁS

E rovatunkban három PhD disszertáció téziseit közöljük.

Facsády Annamária

**Az aquincumi ékszerek
Adatok a római testékszerek forma és anyag szerinti csoportosításához**

Doktori értekezés tézisei*

A magyar nyelv „ékszer” szava minden nyelvnél szemléletesebben fejezi ki az általa jelzett tárgy legfontosabb jellemzőjét: ék-szer, azaz ékesítésre, díszítésre szolgáló eszköz. Létrejöttéhez az alkotói fantázia és a manuális készség – olykor az alapanyag szabta határok feszegetésével megvalósuló – egysége szükséges. Az ékszerek – díszítő vagy gyakorlatias szerepük mellett – „szellemi” funkciót is kaphattak. Tükrözték az emberek közötti szerelmi-baráti viszonyt, összetartozást, alá-fölérendeltséget, réteghez, csoporthoz tartozást, vagy az istenek-emberek kapcsolatát. Kifejeztek érzelmeket, vágyakat, félelmeket. Meghatározott anyagok, meghatározott formák óvó-védő, vagy a termékenységet előidéző-segítő jelleggel bírtak. Egyes esetekben elmosódik, tudattalanná válik a határ, s a mai szemlélőnek különösen nehéz, csaknem lehetetlen a mögöttes tartalmat felfogni, értelmezni.

Ékszerek az aquincumi kutatások kezdete óta kerültek, és folyamatosan kerülnek elő. Dolgozatomban az aquincumi ún. testékszerek (gyűrű, fülbevaló, nyaklánc, függő, karperec, hajtű) számbavételét, tipologizálását és kormeghatározását tűztem ki célul. Aquincumi leletként az Aquincumból és territóriumáról múzeumba került ékszereket értelmeztem.

Néhányat közülük a Magyar Nemzeti Múzeum őriz, s vételként később is jutottak ide Óbudáról származó tárgyak, de az Aquincumi Múzeum 1894. évi megalapításától kezdve Budapest ókori ásatási leletanyaga múzeumunkat gyarapítja.

Munkám során csak azokkal a tárgyakkal dolgoztam, melyek a gyűjteményben jelenleg megtalálhatók. Lelőhelyként a leltárkönyvi bejegyzéseket vettem alapul, ennek alapján azonban a síregyüttesek nem minden esetben egyértelműek.

Az aquincumi ékszereket ékszerfajtánként vizsgálva határoztam meg az egyes fajtákra jellemző típusokat. Ékszerfajtaként a viseleti hely alapján elkülönített, általánosan elfogadott elnevezést (pl. karperec) értem, ékszertípus megnevezést pedig az egyes fajtákon belül megállapított változatra (pl. sodrott karperec) használom. A típusba sorolás alapján kísérem meg azok keltezését, használati idejének megállapítását, a tárgyak lelőköörülményei és párhuzamai alapján.

Az öltözködési kultúrához a római korban is szorosan kapcsolódtak a különböző anyagból készült, részben gyakorlati funkcióval bíró, részben csupán díszként viselt ékszerek. Az ékszerek története is több síkon értelmezhető és elemezhető. A régészeti összefüggésekből sajnálatos módon kiragadott darabok is fontos elemei a megismerés folyamatának. Saját korában elfoglalt helyének megállapításához elengedhetetlen az egyes darabok mennyiségi és minőségi összevetése. Készítésüket nehéz pontos időhatárok közé szorítani, így az anyagánál és funkciójánál fogva mutató, a múzeumlátogató közönség érdeklődésére mindig számot tartó tárgycsoport a kutató számára az egyéb leletanyaghoz képest nem ritkán csekély információértékkel bír. Ennek oka részben a leletanyag sajátosságaiban, részben a feldolgozás hiányában és hiányosságaiában keresendő. Az ékszerek készítésének technikája egy-egy anyagfajtaán belül hosszú ideig azonos, kisebb, gyakran csak a kivitelezés minőségében

* ELTE BTK Történettudományi Doktori Iskola, Régészeti Program. Témavezető: Dr. Borhy László egyetemi tanár.

fellelhető különbségek figyelhetők meg. Az anyag jellegénél fogva „használatuk” ideje sem korlátozott, s ez az idő azonban tárgyanként igen változó, utólag rekonstruálhatatlan lehet. Földbe kerülésük előtt akár több generációt is kiszolgálhattak, ami 50-70 évnyi időt takarhat. Az ékszerek kopottságának megítélése is igen szubjektív, objektív időtartamra nem vonatkoztatható megállapítás. Az általános tendenciákon belüli időbeli és térbeli eltérések az egy-egy területre (provinciákra, illetve egy-egy településre) kiterjedő vizsgálatok összevetése nyomán bontakozhatnak, és fokozatosan bontakoznak ki. Az Aquincumban előkerült testékszerek vizsgálatánál sem hagyhatjuk figyelmen kívül a római ékszerkutatás különböző módszerekkel elért eredményeit.

Nemesfém ékszerek esetén a rövidebb korszakokra jellemző, illetve helyi színezetű aranyművességgel, valamint a Római Birodalom egyes területei közötti időbeli eltolódással is számolnunk kell. Az aranyműves technika alig észrevehető apró változásai, valamint a nemesfémből készült darabok nemzedékek során történt használata az egyes ékszerek szűkebb korhoz kötését igencsak megnehezíti. A pontosabb keltezés érdekében megkísérelhetjük igénybe venni a numizmatika közvetett, illetve – a császárkori ékszerek egyik sajátos típusánál – közvetlen segítségét. Közvetett segítséget jelentenek az éremmel kísért régészeti leletek. A leggyakoribb lehetséges előkerülési forma a sírlelet, de a kísérő érem kormeghatározó jelentőségét csak bizonyos fenntartásokkal kezelhetjük.

Közvetlenebb segítséget nyújthat az ún. pénzérmés ékszerek vizsgálata és összehasonlító elemzése. A császárkori aranyművesség egyik sajátos vonása a pénzforgalom számára vert érmek "ékszer-alapanyagként" történt felhasználása. Ebben az esetben az ékszer elkészítésének időpontjához a pénz kibocsátásának kora terminus post quem kiindulópontot nyújt. A több érmet tartalmazó leletegyüttesek, valamint a leletegyüttesként értelmezhető, több érem felhasználásával készített ékszerek (nyakék, karperec) a formakincs változásainak, az egyes „minták” rövidebb korszakhoz kötött "divatjának" vagy egymás mellett élésének nyomon követésében alapul szolgálnak.

A leletegyüttesek sajátos csoportját alkotják a kincsleletek. Kincslelet alatt az összegyűjtött, s értékmegőrzés céljából, egy későbbi felhasználás reményében, adott időpontban szándékosan földbe rejtett zárt tárgycsoportokat értjük. Az aquincumi anyagban nem találkozunk ugyan a kategóriába sorolható zárt lelettel, az egyes típusok kormeghatározásához azonban nem nélkülözhetjük e leletcsoport segítségét.

Bizonyos korlátok között igénybe vehetők a különböző ábrázolások, melyek az egyes formák keltezéséhez, az egy időben „divatos” darabok összevetéséhez nem elhanyagolható támpontot nyújthatnak. A megjelenített ékszerek mennyisége vagy esetleges következetes mellőzése pedig – figyelembe véve az adott ábrázolás jellegét – jól tükrözi egy-egy korszak e díszítményekkel kapcsolatos véleményét, a hivatalos és a magánjellegű felfogás közötti eltérést.

Kevésbé hozzáférhetőek, de egyre inkább nélkülözhetetlenek a természettudomány egyes ágai által végzett vizsgálatok. Az elmúlt két évtizedben jelentősen fellendülő nemzetközi ékszerkutatás figyelme, főként J. Ogden munkássága, az ötvözetek elemzésére, a korabeli technika rekonstruálására is irányul. Az angliai kutatások pedig a gagatékszerek eredetvizsgálatában érték el kimagasló eredményt. A kutatások másik iránya a leletek kiértékelésén alapuló, a helyi sajátosságokat kiemelő összefoglalások mellett az előállítás helyszínét, a műhelyek lokalizálását tűzi ki célul. Eredményeik alapján dönthető el, hogy valóban az áruk kereskedelméről, vagy inkább a formakincs, a motívumok vándorlásáról van-e szó az általánosan elterjedt típusoknál.

Az ásatási módszerek fejlődésével, a természettudományos vizsgálatok bevonásával egyre bővülnek ismereteink az öltözék anyagával kapcsolatban is.

Az értekezés felépítése

A testékszer fogalmának – és a római császárkorban játszott szerepének meghatározása után az ékszerek fajtáit, lehetséges készítési anyagát és módjait ismertetem röviden, az aquincumi leletanyagból vett példákkal illusztrálva. Ékszerfajta alatt a viseleti helye és módja alapján elnevezett díszítményeket értem. (gyűrű, fülbevaló, nyakék, nyaklánc függő, karperec, hajtű)

A nemzetközi és hazai kutatás történetének áttekintése, a kutatási irányok rövid ismertetése után ékszerfajtánként vizsgálva tárgyalom az aquincumi leletanyagot. Az egyes ékszerfajtákra vonatkozóan az ékszerfajtára jellemző szempontok figyelembe vételével készítem el a típusba sorolást. A egyes típusok leírása után annak párhuzamai és az adott típusba sorolható darabok lelőköörülményei alapján megkísérlem a típus használati idejének meghatározását, kitérve az esetleges változatokra is. Ugyancsak ékszerfajtánként tárgyalom azok gyakoriságát, korszakolását és készítési anyag szerinti megoszlását.

Az ékszerábrázolások ismertetése során az ékszerkutatás szempontjából forrásértékű egyiptomi múmiaportrékat tárgyalom részletesebben, majd az aquincumi köemlékeken megjelenő ékszerfajták forrásértékére és az ábrázolások vizsgálata során levonható következtetésekre térek ki.

A császárkori ékszerek jellemző vonásait ismertetve külön kell szólni a pannoniai ékszerművességről. Az aquincumi ékszereket anyag és készítési technika alapján csoportosítva (Arany, ezüst, bronz és gagát ékszerek) kitűnnek az egyes anyagfajtákon alkalmazott díszítésmódok azonosságai és különbségei, a forma és anyag egysége illetve átjárhatósága. Az ékszerek elsősorban a temetők mellékletei közül kerültek elő, a lelőhelyek vizsgálatakor kitűnik a katonaváros nyugati, ún. Bécsi úti temetőjéből származó ékszerek mennyisége. Az ékszer együttesek – együtt viselt ékszerek a kormeghatározásban lehetnek segítségünkre. Végül az aquincumi ékszerek időrendi megoszlásának elemzése az egyes ékszerfajták koronkénti gyakoriságára, a korszakok közötti formai és technikai váltásokra mutat rá. Az értekezést a tárgyalt leletanyag katalógusa egészíti ki.

Az értekezés kutatási eredményei

A régészeti leletanyag kevésbé vizsgált területéhez tartoznak a testékszerek. Az elnevezés alatt az elsődleges gyakorlati funkcióval nem rendelkező, közvetlenül a testen viselt, díszítő céllal készült ékszerfajtákat értjük. Viseleti helye alapján az ékszer fajtája lehet gyűrű, fülbevaló, nyaklánc, függő, karperec és hajtű. Készítési alapanyaga arany, ezüst, bronz, vas, ritkán ólom, gagát, pala, üveg. Kiegészítésükre drágakövet, üvegpasztát, igazgyöngyöt használtak fel.

Aquincum lelőhelyről, általában sírok mellékleteként megőrződve 339 db testékszert ismerünk. Az egyes ékszerfajták mennyisége és anyaguk szerinti összetétele különböző. A gyűrűk száma a legmagasabb, ezt a karperecek majd a fülbevalók követik összmennyiségüket tekintve. Készítési anyaguk főként fém, ezek jellege azonban ékszerfajtákként nem azonos. Az arany a fülbevalók és nyakláncok jellegzetes anyaga, míg a bronz a gyűrűké és a karpereceké. Ólomból mindössze két darab – egy gyűrű és egy bulla – készült, vasból 5 darab gyűrűt és egy karperecet tartunk számon. „Fekete ékszer” – gagát, pala, fekete üveg – anyagú 9 darab gyűrű, 5 darab függő, 12 db karperec és két hajtű. Borostyánból kizárólag függők kerültek elő. Készítettek ékszert világos színű üvegből (karperec, hajtű) is, de a színezett üveget elsősorban kiegészítő anyagként (gyűrűkőként, nyaklánc, karkötő, fülbevaló díszítő gyöngyeként) használták fel.

A típusok elkülönítésénél az egyes ékszerfajták jellegzetes részeinek arányát, egymáshoz való viszonyát, szerkezetét vizsgáltam. Az egyes típusok használati ideje igen változó, általában egy-két századot is felölelően határozható meg. A kormeghatározás szűkítéséhez az egyes darabok lelőköörülményeit vettem figyelembe. A gyűrűk között tizenegy típust lehet

megkülönböztetni, a fülbevalóknál kilencet, míg a karperecek esetében ugyancsak tizenegyet, a nyakláncoknál négyet. A legváltozatosabb formájú és kivitelezésű példányok aranyból készültek. Az egyéb fémből, sőt üvegből és gagátból előállított darabok is ezek formavilágát követik, anyaguk adta lehetőségeiken belül. Az ékszerek többsége, anyagától függetlenül, egyszerű, könnyen elkészíthető darab: zárt vagy hurok-kampó záródású karika, „rugós” karika., készítésük helyben történhetett. A munkaigényesebb, aranyból készült ékszerek készítési helyét sem kell a tartományon kívül keresnünk. Az aquincumi ékszerek többségének hasonmását vagy párhuzamát Intercisában, Brigetióban, vagy a szalacscai, balozsamegyesi, rábakovácsi kincsleletek tárgyai között találjuk meg. Kivétel ez alól a sodronygyöngyös karperec., amelynek készítésére egy galliai kincsleletben találunk példát.

A gagátból faragott ékszerek alapanyagának eredetét természettudományos vizsgálattal sem lehetett lokalizálni. A rajnavidéki készítés mellett ismeretlen lelőhely lehetősége is felmerült, ami az importárúnak tartható ékszerek esetében több, nemcsak nyugati provinciában lévő, bánya és ékszerkészítő műhely meglétét bizonyítja. Ezt támasztja alá a gagát-arany kombinációjú karperec is, analógiáit Pannoniától távol, keletre és nyugatra egyaránt megtaláljuk.

Az aquincumi ékszereknél is nyomon követhetjük a császárkori ékszerekre jellemző ízlésváltást. A kora császárkor folyamán az ékszerek mennyisége alacsony, megjelenésükre a zárt, geometrikus forma jellemző, díszítésük visszafogott. Változást a 2-3. század fordulójától figyelhetünk meg, mind az ékszerek mennyiségében, mind megjelenésükben. Az arany ékszerek száma és változata – a fülbevalóknak és a nyakláncoknak köszönhetően – jelentősen megnő, de az egyéb anyagból készült darabok is összetettebb formájúak és díszítésűek. Az egyes ékszerfajtákon belül megkülönböztethető típusok többségének megjelenése és virágkora is a 3. századra tehető, a századon belüli elkülönítésre, rövidebb időszak megállapítására azonban csak néhány darabnál van mód. Aquincumban is megjelentek a kör alakú, rozettás fülbevalók változatai, a smaragd-igazgyöngy összeállítású nyakláncok. Egy-egy darab díszítésére granulációt vagy az áttörésses technika egyszerűbb változatát készítették el. Egyes típusok – némi változtatással – a 4. század folyamán is gyakoriak voltak, de a későrómai sírok melléklete között új változatokat is megfigyelhetünk. A karperecek száma jelentősen megnőtt, míg a fülbevalók és nyakláncok mennyisége csökkent. A későrómai kor Aquincumának ékszerei igen egyszerűek, kevés díszítéssel, többnyire bronzból készült darabok.

Szerzőnek az értekezés témakörében megjelent publikációi

Az éremkeretelés szokása a Római Birodalomban, *ArchÉrt.* 104. (1977) 94-97.

Trésors de Pannonie du 2e siècle, *Akten der 10. Tagung über antike Bronzen*, Stuttgart, 1994. 141-146.

Borostyánkő ékszerek (Gioiello dell'ambra) Aquileia – Aquincum. Kiállítási katalógus, Bp.1995. 49-52.

Napleányok könnye, *Élet és Tudomány*, 1995/41. 1295-1297.

A római keretelt érem. Bölcsészdoktori disszertáció, kézirat, 1996. 1-149.

V. Vogel Müller: Divat a Dunánál és a Rajnánál (Modeschau an Rhein und Donau) Out of Rome. Aquincum/Augusta Raurica – Élet a Római Birodalom két városában / Das Leben in zwei römischen Provinzstädten. Kiállítási vezető. Basel 1997. 196-199.

Ékszerek Aquincumban (Schmuck in Aquincum) Out of Rome. Aquincum/Augusta Raurica – Élet a Római Birodalom két városában / Das Leben in zwei römischen Provinzstädten. Kiállítási vezető. Basel 1997. 200-205.

Représentations de parures sur les steles funéraires du Musée d'Aquincum. *Akten des 4. internationalen Kolloquiums über Probleme des provinzialrömischen Kunstschaffens*, Celje 1995. Situla 36. 1997. 103-106.

"A rejtélyes fekete borostyán" Római kori gagát ékszerek, *Élet és Tudomány* LIV. 1999/45. 1424-1426.

A numizmatika jelentősége a római ékszerkutatásban (The significance of numismatics in the study of Roman jewelry), *Numizmatika és társtudományok* III. Nyíregyháza 1999. 117-126.

Roman mounted coins, *Acta Arch. Hung.* 51. 1999-2000. 269-325.

Trésors de bijouterie trouvés en Pannonie – *Acta Arch. Lovaniensia*, Monographiae 12. 2001. 57-69.

Roman Gold Jewelry in the Laczkó Dezső Museum, Veszprém, *Balácai Közlemények* VI. 2001. 221-229.

La parure et le costume traditionnels, Romains de Hongrie, Kiállítási katalógus (szerk. Facsády A. – Zsidi P.) Budapest – Lyon 2001. 42 – 48.

Pannoniai ékszerek I. – Fülbevalók, *Ékszer Magazin*, 2002./3. Május/Június 24-28.

Pannoniai ékszerek II. – Gyűrűk, *Ékszer Magazin* 2002/4. 32-36.

Arany ékszerek az aquincumi katonaváros nyugati temetőjének új feltárásaiból (Golden jewels from the new excavations of the western cemetery of the military town of Aquincum) *BpRég.* 35. 2002. 221-225.

Pannoniai ékszerek III. – Nyakláncok, karperecek, *Ékszer Magazin* 5. 2002. 48-52.

Pannoniai ékszerek 4. – Borostyánok, gagátok *Ékszer Magazin* 9. 2002. 20-24.

Les formes et les techniques de fabrication des bijoux d'or d'Aquincum, I Bronzi Antichi: Produzione e tecnologia (szerk. A. Giunilia-Mair), Monographies instrumentum 21. Monragnac, 2002. 517-124.

Pannoniai ékszerek 5. – Hajdíszek, ruhakapcsoló tűk, *Ékszer Magazin* 10. 2003. 42-45.

Római kori „pénzes” ékszerek, *Ékszer Magazin* 11. 2003. 24-28.

Római ékszerek *Ókor* 2003. II/4. 31-37.

Mayer Péter

Tartalmi és formai sajátosságok a korai görög iambosköltészetben

Doktori értekezés tézisei*

Az iambos mind antik, mind modern megítélését tekintve ellentmondásos műfaja a korai görög költészetnek. Nem született eddig egyetlen monografikus, átfogó leírás sem e költészeti formáról, és az eddig ismertté vált műfaj-portrék többé-kevésbé egyoldalúnak bizonyultak, kerülve az ellenérvek és konkurens nézetek kritikus számbavételét. A korai iambos-szövegek értelmezését és a műfajról alkotott képet illetően alapvető nézeteltérések mutatkoznak a kutatásban. Vajon egyértelműen az inzultálás szándéka uralja-e e „gúnyköltészetként” számon tartott műfajt (mint az antik hagyomány sugallja), vagy tartalmi repertoárja ennél gazdagabb volt? Vajon rituális beszéd vagy profán költészet az iambos? Mennyiben utalhatók a valóság avagy a fikció világába e költemények szereplői, cselekményei, állításai?, s ennek kapcsán: mennyiben egyedi/személyes avagy reprezentatív/közösségi ihletettségek az iambosköltő megnyilvánulásai? E szövegbeli sajátosságokhoz hasonlóan a műfaj szövegen kívüli jellemzőit, társadalmi életterét (*Sitz im Leben*) is eltérő módon ítélik meg a kutatók. Ünnepi vagy sympotikus költészet-e az iambos? Arisztokraták, egyszerűbb polgárok, avagy marginalizált társadalmi csoportok költészetéről van-e szó? Archilochos és kollégái művészete úttörő jelentőségű lett a görög, s így az egész európai líra kialakulásában, és a műfaj erős későbbi hatása miatt az említett kérdések a görög, s különösen a római költészet (Horatius, Catullus) kapcsán is gyakran felmerülnek – mindez indokoltá teszi egy átfogó műfaj-portré megrajzolását. A jelen disszertáció e komplex vizsgálat első lépését tartalmazza: azonosítani szándékozik a műfaj szövegen belüli sajátosságait, amelyek ismeretében azután visszakövetkeztethetünk az iambost létrehozó költői alkalomra és társadalmi közegre is.

* * *

Bevezetesként (I. fejezet) összképet adok az archaikus és klasszikus kori görög költészet sajátos életkörülményeiről, infrastrukturális feltételeiről, és különböző létformáiról: szóbeliségéről és írásbeliségéről. Bár e kérdések nem tartoznak szorosan a vizsgálat tárgyához, mégsem kerülhetők meg: a költői beszéd megszületését, befogadását és megőrzését meghatározó tényezők alapvetően kihatnak a szövegek értelmezésére is. Az írástörténet adatai szerint nem zárható ki, hogy már a Kr. e. 7. századtól akár terjedelmes költői szövegek is lejegyzésre kerülhettek. Ennek fényében vizsgálom a korai görög költészet szóbeli avagy írásbeli mivoltát a költői alkotás, kommunikáció és hagyományozás szempontjából, különbséget téve emellett az egyes műfajok között is.

Tézisek:

1. Az archaikus kori iambos nyelvhasználata több kutató (PAGE, BOWIE) felvetésétől eltérően nem igazolja egy hosszabb szóbeli költészeti hagyomány (*oral poetry*) meglétét a műfaj-alapító Archilochost megelőzően.

2. Az archaikus iambos (s vele a korai görög líra más műfajainak) előadása élőszóban, az előadói alkalom keretei között történt. Bár a kutatás általában nem számol vele, mégsem zárható ki, hogy e műfajok hagyományozásában is komoly szerepe volt a hivatásos előadóknak, talán az eposzokat előadó rhapsódosoknak, és pedig nem csupán az ünnepi, hanem a sympotikus költemények esetében is. Mindez indokoltá teszi a költemények recepcióesztétikai megközelítését: olyan értelmezést, amely feltételezi, hogy a mindenkori

* ELTE Nyelvtudományi Doktori Iskola, Ókortudományi Doktori Program. Témavezető: Dr. Ritoók Zsigmond akadémikus, egyetemi tanár.

szóbeli közönsége megértette és elfogadta az adott szöveget.

3. Az iambosköltészet eltűnése a Kr. e. 5–4. század fordulóját követően nagyjából egybeesik a könyvkultúra és könyvköltészet kiteljesedésének időszakával. Ez aligha véletlen egybeesés: az előszóhoz erősen kötődő műfaj nyilván nem találta meg az utat az olvasóközönséghez, s ez volt az egyik oka átmeneti eltűnésének. Mindez érthetőbbé teszi az immár könyvköltészetként megszülető hellenisztikus iambos tartalmi és formai különbözőségét korai előtörténetétől.

* * *

A II. fejezet célja annak tisztázása, hogy mit érthettek a korai iambosköltők, a későbbi antikvitás, és mit a műfaj modern kutatói *iambos* alatt. E kérdések tisztázása elengedhetetlen annak eldöntéséhez, hogy Archilochos és más költők fennmaradt szövegei közül melyeket vonjunk be a műfaj vizsgálatába. A módszertani megfontolások (II. a) keretében rövid kitekintést adok a műfajelmélet antik forrásaira, és számba veszem az antik műfajiság azon jellemzőit, amelyek megnehezítik a korai költészeti formák leírását. Ide tartoznak például a műfaji azonosítás történetileg változó szempontjai, a költői *aemulatio* és a könyvköltészet által indukált műfaji fejlődés, vagy az antik elméletírók szelektív érdeklődése. A modern kutatás nem csupán jelentősen különböző módon képzei el a korai költészet számos műfaját (pl. iambos, dithyrambos, paián), hanem eleve eltérően határozza meg a műfaji hovatartozás kritériumait is (vö. FÄRBER, HARVEY, DOVER, BARTOL). Egy szóbeli költészeti műfaj teljességre törekvő leírásának az adott költői forma valamennyi szövegen belüli tartalmi és formai tulajdonságát számba kell vennie, s ugyanígy a műfajt létrehozó alkalmat és közönséget is – ezek együtt alkotják a műfaj tipológiai jegyeit (vö. CAIRNS: „a set of primary elements”).

Az *iambos* műfajnév eredeti jelentésére az antikvitás (Hom. Hymn. Dem. 202ff.; Diomedes Ars 3,476f. Keil; Marius Victorinus 1,6, 44,28 Keil; Et. M. 463,27) és a modern kutatás (THEANDER, BRANDENSTEIN, WEST) számos magyarázatot kínál; a kérdés mai tudásunk alapján kellő bizonyossággal nem válaszolható meg. A modern szófejtések ugyanakkor alighanem helyesen látnak kapcsolatot a szó és a kultusz világa között.

Tézisek:

1. Aristotelés szómagyarázatát (Poet. 1448b,31f.: ἰαμβεῖον καλεῖται νῦν [ti. az ἰαμβεῖον μέτρον], ὅτι ἐν τῷ μέτρῳ τοῦτῳ ἰαμβίζον ἀλλήλους) a kutatás egybehangzóan egy ἰαμβ(ίζω) > ἱαμβος > ἰαμβεῖον ill. ἰαμβ(ίζω) > ἰαμβεῖον > ἱαμβος etimológiának tekinti, vagyis hogy a metrum vagy a műfaj a „gúny-/gúnyol” ige(tő)ről kapta nevét. A szövegkörnyezet alapján valószínűbb ennél, hogy ἰαμβίζον ἀλλήλους értelme nem „gúnyolták egymást”, hanem „iambosokat mondtak egymás ellen” (kb.: ἰαμβους ἔγραφον/ἔλεγον κατ’ ἀλλήλων), vagyis a szerző csupán az ἱαμβος > ἰαμβεῖον kapcsolatra kívánta emlékeztetni olvasóit. Aristotelés szerint a gúnyköltészet „természetes módon” talált rá a neki megfelelő „iambosi” ritmusra, ami a következőkből (1449a,21ff.) kitűnően nem a ritmusfajta eleve támadó természetéből, hanem próza-közelségéből ered. Ebben az összefüggésben az ἱαμβος vagy ἰαμβεῖον tartalmi alapú, gúnyra utaló eredetmagyarázatának kevés helye van, annál inkább azon tény hangsúlyozásának, hogy az ἰαμβεῖον nevű verssor, amelyet Aristotelés korában már a drámai műfajok és a kisköltészet egyaránt a legkülönbébb tartalommal használt, az ἱαμβος nevű költői formáról kapta nevét.

2. A Déméter-himnusz (198ff.) egy olyan kultikus *aischrologia* okmagyarázatát nyújtja, amelyet *iambos*-nak neveztek; a himnusz *Iambé*-jének neve (s vele implicit módon a rituális gúnyolódás *iambos* elnevezése) nem eredhet a profán költői forma nevéből (BOWIE). Nem igazolható viszont a kutatás ma egyöntetűen elfogadott álláspontja sem, hogy e kultikus beszédek alkotnák az általunk ismert költői műfaj közvetlen előtörténetét. Megkérdőjelezi ezt

a fennmaradt költői szövegek egyértelműen profán jellege, Aristotelés (Poet. i. h.) hallgatása a műfaj kultikus jellegéről és eredetéről, valamint hogy az állítólag *iambos*-nak nevezett kultikus beszédekre vonatkozó egyetlen későbbi forrásunk szerzőjét (Sémos Kr. e. 3. sz; I. Ath. 622b) feltűnően befolyásolja az azonos nevű költészeti forma ismerete. Számolnunk kell a lehetőséggel, hogy Archilochos költői beszédei egy tudatos költői névválasztásként, metaforaként kapták nevüket a kultikus invektívákról; az ilyenfajta metaforikus kifejezőmódra az archilochosi költészet számos példával szolgál. További vizsgálatot érdemel az a lehetőség is, hogy az *iambos* nem kizárólag a kultuszhoz kötődött (pl. a tánc v. zene szférájához?, l. LENNARTZ), s így a kifejezésnek Archilochos korában létezett profán jelentése.

Az *iambos* és származékszavai (*iambeion*, *iambikos*) főbb jelentéseit BARTOL nagyrészt helyesen foglalta össze munkájában. Az *iambos* szó az antikvítás során mindvégig egyrészt költemény-típust, másrészt egy ritmusfajta jelöl. Az *iambos* műfajnévnel a tartalomnak, az általa jelölt műfaj tartalmi karakterisztikumának (gúny) fontos szerepe volt.

Tézisek:

1. Téves az az elképzelés, hogy az *iambos* műfajnév tisztán tartalmi kategória volt (GERHARD, WEST stb.). A műfaj ritmikai tarkasága ellenére is egy jól körülhatárolható ritmuscsaládot ölel fel (stichikus ia. trim. és tro. tetr., asynarteta, epodi), amelyekkel semmilyen más műfaj kapcsán nem találkozunk.

2. A szó használatánál a tartalmi és formai jelentéskomponens feltételezhetően egyidejűleg érvényesült. Adott előfordulásoknál az esetek többségében nem állapítható meg az egyik vagy másik jelentés kizárólagossága avagy dominanciája; az erre irányuló kísérletek módszertanilag és jelentéstanilag nem megalapozottak.

3. A műfajfogalom metrikai vetülete megkérdőjelezi WEST elgondolását, miszerint az *iambikus* ritmusú költemények között voltak valódi („true”) és nem valódi *iambosok* is.

4. A ritmus konstituens szerepe (s emellett tartalmi és formai megfontolások) cáfolják DOVER elképzelését is, mely szerint az *iamboi* Archilochos korában még elégiát és *iambost* egyaránt jelentett, vagyis a két eltérő ritmusú költői forma egyazon műfajhoz tartozott.

5. Vannak jelei annak, hogy az *iambos* mint műfaj-fogalom már az archaikus korban bizonyos rugalmasságot mutatott, vagyis hogy az *iambosi* tartalom és ritmus között, bár egészében következetes, mégsem maradéktalan volt a megfelelés. E jelenség leírásához a nyelvi norma változásának mechanizmusa kínál analógiát. A beszélő alkotó módon használhatja a nyelvet, de a közösségnek el kell fogadnia újítását, s ez az elfogadás adott korban és adott közösségen belül is mutathat eltéréseket. MARÓT Károly más kontextusban felvetett gondolata a lírai műfaj-fogalom változásaira is igaz: a költő tesz egy javaslatot, amit a térben és időben differenciált közönség elfogad vagy elutasít.

6. Nincs okunk kételkedni abban, hogy az alexandriai filológusok az *iambográfusok* valamennyi *iambosi* ritmusú versét *iambosnak* tartották. A jelen forráshelyzetben célszerű elfogadni ezt az osztályozást a műfaji vizsgálat kiindulópontjaként, majd az elemzett szövegeket tartalmi és formai alapon szembevetni a műfaji egység követelményével, amely a dolog lényegéből fakadóan az archaikus kori műfaji gondolkodást is óhatatlanul jellemezte.

* * *

A III. fejezet az *iambos*-szövegek tartalmi és (érintőleges) formai szempontú vizsgálatát tartalmazza költőnként elkülönítve (III. b–e), amihez rövid módszertani bevezetés (III. a) járul.

A görög költőkre vonatkozó életrajzi hagyomány jelentőségét a műfaj-leírás szempontjából az adja, hogy ezek az értesülések jelentős részben a költői megnyilatkozásokra támaszkodnak; a szövegek vizsgálatához hozzátartozik tehát annak mérlegelése, hogy a hagyomány mely

része vezethető vissza a költői életműre. A szövegek elemzése során kerülnünk kell a kutatás gyakori módszertani tévedéseit: az egyes töredékek kellő indok nélküli szövegszerű vagy interpretatív összekapcsolását, és az első személyű megnyilatkozások beszélőjének automatikus azonosítását a költői énnel. A szövegértelmezés során szem előtt kell tartnunk a költői én és a vers egyéb tartalmi elemei differenciált fikcionalitásának (SLINGS) lehetőségét.

A töredékes költői szövegek csoportosításának nincs kialakult gyakorlata a korai görög líra kutatásában. Jelen dolgozat a szövegosztályozás során azon alapvető paramétereket érvényesíti, amelyek segítségével a nyelvészet és retorika a nyelvi kommunikációt tipologizálja. Legfőbb és az iambos műfaja szempontjából különösen fontos paraméter a közléstípus binaritása: a szöveg mondanivalójának igenlő avagy elutasító (invektív, kritikus) jellege (vö. retorika: *epainos* vs. *psogos*, *protropé* vs. *apotropé*). Közlésfunkciójuk szerint (a nyelvtan felszólító és kijelentő mondattípusainak mintájára) megkülönböztetnek költői mozgósításokat és reflexiókat, utóbbiakat pedig közléstechnikájuk alapján leíró (portré-jellegű) avagy elbeszélő szövegekként különítem el. A szövegek töredékessége ritkán teszi lehetővé, hogy a fennmaradt költői beszéd tágabb környezetét is jellemezhessük ezen a módon; sok esetben maguk a fennmaradt szövegek sem engednek meg többet, mint egyes tartalmi motívumaik azonosítását.

* * *

Archilochos (III. b)

Tézisek (válogatás):

1. Az iambos csekély érintkezést mutat a későbbi átok-költészettel; felszólító tartalmú invektívákkal feltűnően ritkán találkozunk az iambográfusoknál (l. Ar. 26; 107 W; Hi. 117; 118; 28 W).

2. Archilochos töredékei is igazolják BOWIE állítását, miszerint a (többnyire személyes) elbeszélés az iambosköltészet egyik alapvető sajátossága, a műfaj e technikai jellemzője nem állítható szembe másikkal fontos tartalmi jellemzőjével, az invektívával, minthogy az iambosi narratívák jelentős része invektív üzenetet szolgál.

3. Az elbeszélés nem ritkán csupán egy narratív keret (23; 196a W), amely egy költői portré megrajzolását szolgálja; egyazon versen belül tehát különböző közléstechnikák kapcsolódhatnak egymáshoz, ami ilymódon a versek osztályozását is viszonylagossá teheti.

4. A második kölni epódos (188ff. W) a megszólított nő portréja kapcsán fikció és valóság sajátos elegyét mutatja: a nő elfonnyadása nem annyira idős korából, mint inkább erkölcsi állapotából, feslett életmódjából ered.

5. Archilochos sympotikus (124; 124a W) és közéleti (pl. 115 W) témájú versei fontosak e műfaj társadalmi életterének problémájához, az előadói alkalom és közönség kérdéséhez.

6. A 19 W és 122 W töredékek az Aristotelés-testimonium alapján invektívából származnak (vö. ψέγει), és pedig a περὶ ἄλλου beszéd két különböző formáját jelenítik meg. 19 W egy éthopoia, amely Charón képmutatását tulajdon beszédén keresztül mutatja be. 122 W egy eladósorban levő lányt gúnyol a beszélő, a tulajdon apja szavain keresztül; a beszéltetés célja itt nyilván az invektíva össz-családi dimenziója. E vers kapcsán fennáll a kérő-invektíva lehetősége, s így e szöveg mindkét nevezett sajátossága révén párhuzamot mutat a költő egyéb invektíváival.

7. 45 W nem Lykambésről és lányairól szól, és nem az iambosköltő áldozatainak haláláról tudósít, s ilymódon nem lehetett alapja a Lykambidák öngyilkosságáról szóló életrajzi hagyománynak.

8. TREU elgondolását, aki a Charilaos-epódosban (168 W) a Syrakusai alapításában részt vevő falánk Aithiops történetének elbeszélését (293 W) sejtí, három eddig nem említett érv is támogatja.

9. a) Az első kölni epódosban a beszélgető lány nem ajánl házasságot a narrátornak,

egyszerűen visszautasítja a narrátor közeledését. b) A férfi beszédének kétértelműségét és kettős közönségét (elsődleges és másodlagos hallgatóságát) a valószínű ὑποφύσαι olvasat kettős jelentése (*eiaculari* ill. „titokban fecsegni”) is megerősíti. c) Ha a μελανθη[-t] (v. 17) az est beálltára vonatkoztatjuk, a beszédet követő szerelmi együttlét körülményei (ἐν ἄνθεσιν) fokozzák az elbeszélés drámaiságát és realizmusát: a vágy felülírja a narrátor tervét, a lánnyal tervezett találka esti időpontját. d) WEST valószínűleg helyesen állítja, hogy az epódos alapvetően nem invektív, hanem erotikus költemény: középpontjában a szerelmi kaland áll, s az elcsábított lány aligha céltáblája az elbeszélésnek. e) A vers számos eleméről feltételezhető fikatív mivolta; a költemény igazolja SLINGS elképzelését az iambosi fikcionalitás differenciált érvényesüléséről. f) A Héra-liget (vö. A. P. 7,351,7f.) a kutatás uralkodó nézetétől eltérően kizárható a vers helyszínéként.

10. a) Aisópos róka-sas meséjének több mozzanata származhat Archilochos azonos tárgyú epódosából (172ff. W), mint a kutatás eddig feltételezte. b) A mesebeli sasnak megfelelő Lykambés istentelenként való bemutatása műfajspecifikus gondolat, amely Hippónaxnál is fellelhető.

11. a) A róka-majom mese (185–187 W) rókája morálisan megkérdőjelezhető szereplő, s így aligha a költő, inkább (a történet alapján) a rossz tanácsadó jelképe lehet. b) A róka-majom kettős a vers két címzettjének, a tanmese közvetítésére postásnak felkért Kérykidésnek és a távol levő ismeretlen személynek a versbeli megfelelője. A költői üzenet éppen az alattomos rókának beállított Kérykidéstől óvja a póruljárt majomként ábrázolt távoli címzettet.

12. A Déianeira-elbeszélés (286–288 W) kérő-invektívaként is értelmezhető. A vers eszerint egy ismeretlen férfin nevet, aki ugyan Lykambés kegyeit elnyerve látványosan győz, ifjú arája tisztességével azonban nem dicsekedhet. A költő, mint mellőzött csábító revánusa ennek világgá kürtölése, ami a nő és férje ellen egyaránt irányult. A rivális elleni támadásokként értelmezhető szövegek – 122 W; 172 W; 185ff. W; Hermesianax 7, 35ff. (Mimnermos kapcsán) – együttes súlya megfontolandóvá teszi egy ilyen műfajspecifikus költői üzenet létét, amely ráadásul közös töről fakadó tematikai variáns a költő szintén leánykéréshez kapcsolódó apa- és lány-invektívái mellett, és közeli párhuzama Hippónax Boupalost riválisként támadó verseinek.

13. A 38; 54 és 60 W töredékek invektív válogatása két Lykambés-lány között a kölői epódos (196a W) elcsábított szüzének kilététől függetlenül is alapja lehetett a több Lykambidáról tudósító életrajzi hagyománynak. Az invektívák kettős célpontja valószínűsíti a téma életrajzi ihletettségét.

14. Az archilochosi iambos ellentmondásosan ítéli meg a szexuális aktivitást mind nők, mind férfiak esetében: egyszerre propagálja (pl. 196a W) és kritizálja (188ff. W; 270 W stb.) annak parttalan megnyilvánulását.

15. 223 W a testimonium alapján kapcsolatba hozható Kritias megjegyzésével a költő „meggyűlöltetéséről” (295 W).

16. a) 23 W 9. sorában LASSERRE εὐφ[ρόνων] olvasata a legvalószínűbb, és ironikusan értelmezendő („jóakaróinkkal” pedig majd én törődöm”). b) A narrátor elsősorban védelmet ajánl a megszólított nőnek, aminek az iambosköltő szájából metapoétikai jelentése is van. c) Korai költészeti analógiák (vö. 17.) alapján a εἰλες αἰχμηῖ kifejezés nem cáfolja a nő győzelmét elismerő sorok allegorikus értelmét, a vers udvarlás-történetként való értelmezését.

17. A 105 W töredéket tartalmazó vers allegorikus értelme (vö. Ps.-Hérakleitos ad fr.) ellenére több, metaforikusan nem értelmezhető részletet is tartalmaz (ἄκρα Γυρέων), s ezek párhuzamba állíthatók Alkaios hajó-allegóriáinak tisztán nautikai elemeivel (6; 208 Voigt), és 23 W hadi-politikai kifejezéseivel (l. 16). A jelenség iránymutató lehet a korai költői töredékek allegorikus értelmezésénél.

18. Az Archilochos költővé avatásáról szóló Múzsza-kaland (Mnésiepes-felirat E1 = A col. II vv. 22ff.) nagy valószínűséggel nem költői elbeszélésből ered (l. III. c).

* * *

Hippónax (III. c)

Tézisek (válogatás):

1. A DEGANI által a Hippónax-kiadás első verséhez rendelt töredékek (1–6; ?9 Dg) egy versből való eredeztetése kétséges.

2. A papirusz lapszéli bejegyzése (Βου]παλ-) nem igazolja, hogy az első strassburgi epódos (115 W) Boupalosról szól.

3. A hajófestő Mimnész elleni invektíva (28 W) tartalma, a címzett szakmai ballépése nagy valószínűséggel nem valós, megtörtént esemény; az invektíva egy elképzelt, ám annál nevetségesebb melléfogással kompromittálja a címzettet.

4. Arété és Boupalos a nő neve és a hozzájuk köthető töredékek (12; 128 W) alapján (nagybácsiként ill. unokahúgként) rokon-házasságban élnek. Az anyai vérfertőzés vádja Boupalos ellen invektív humorként érthető: a fiatal feleségével élő férfi elhanyagolja a házaseletet, mert korban jobban hozzáillő anyja vonzza. Ez az ábrázolás összhangban van az Arétét megkörményező iambosi narrátor csábító szerepével (16; 17 W).

5. 117 W cselekménye és szereplői nevei a vers cselekményének és problematikájának életrajzi ihletettséget sejtetik.

6. Az isten-invektívák és ima-paródiák (32; 34; 36; 38 W) párhuzamot mutatnak a Déméter-himnusz iambé-dalával, ahelyett azonban, hogy a műfaj állítólagos kultikus rekvizitumait látnánk bennük, jól magyarázhatjuk őket profán közönségigénnyel is.

7. Hippónax nem ábrázolja magát *pharmakos*ként; a 37 és 92 W töredékek nem igazolják ezt az értelmezést.

* * *

Sémónidész (III. d)

Tézis (válogatás):

A nők elleni iambos (7 W) differenciáltabban ábrázolja a férfi–nő problematikát, mint azt a kutatás feltételezi, s humora is jórészt ebből táplálkozik. A költő a sajátos teremtetéstörténeti kezdéssel (vö. τὰ πρῶτα) nem hagy kétséget afelől, hogy a nővel mindig is baj volt, ám a férfi – s vele együtt a férfi–nő kapcsolat jellege – megváltozott a korszakok során. A hősnők még *femmes fatales*-ként vonták magukra idegen férfiak figyelmét (Helené), és pártoltak el férjeiktől (Klytaimnéstra) – mindkettőt gyászos következményekkel. Trója után azonban Zeus jóteknő vaksággal – avagy: egyfajta 'távollátással' – verte meg a férfit, aki ez idő óta nem látja mellette álló hitvese hibáit, míg másokéit igen (vv. 110–113), s ez az, amitől a házasság a férfi számára észrevétlen és elszakíthatatlan béklyóvá (ἄρρηκτον πέδην) változott. A vers sokat vitatott befejezésében tehát a hősnők nem a hajdan még meglevő női erényt szemléltették, de nem is a női hitványságot általában – annál inkább a hősöket pusztító női csábítást és hűtlenséget.

* * *

Kiseb iambosköltők (III. e)

Tézisek (válogatás):

1. Solón iambikus ritmusú költeményeinek iambos mivoltában tartalmuk alapján nincs okunk kételkedni.

2. Adesp. iamb. 35 W valós (?) tárgyával, erkölcsi kritikájával és szenvedélyes fenyegetőzésével egyedülálló az invektív trimeteres iambosok között.

3. Diphilos Sémot említő iambikus töredéke nem a szintén neki tulajdonított *Théséis*-ből való (schol. Pind. O 10,83b).

4. Anakreón Aristokleidést sirató iambikus költeménye (ia. 3 W) nem feltétlenül felirat volt, hanem egy olyan sympotikus vers(-részlet), amely egy máshonnan nem ismert iambosi témát: gyász-reflexiót tartalmazott. A jelenségnek feltételezhetően volt párhuzama az elégia-költészetben.

5. Bizonyos kései költemények, Timokreón és Panarkés iambikus ritmusú rejtvényei és Skythinos kozmológiai költeménye feszegetni látszanak a műfaji határokat, és immár a könyvköltészet felé mutatnak.

6. Skythinos Plutarchos (De Pyth. orac. 402a) által idézett sorai a testimonium szövegösszefüggése és idézőmódja alapján a delphoi Apollón-szoborról szólhatnak, és talán egy iambosi utazási költeményből (vö. Hermipp. 4–5 W; Sem. 23 W; Hi. 42 W) származnak.

7. Mimnermos iambosainak létezése mellett az általános elutasítás ellenére komoly érvek szólnak; a kérdés jelen ismereteink alapján nem dönthető el.

* * *

A Függelék összképet ad az iambos előadásának módjáról. Forrásaink és a költői szövegek alapján a műfaj szóló-előadásban szólalt meg, az esetleges dramatizáló, színészi játék csupán járulékos, és nem lényegi eleme lehetett az előadásnak. A költemények zenekíséréte valószínűsíthető; az ének ill. beszédhang szerepe az előadásban vitatott, és egyértelműen el nem dönthető kérdés.

Tóth Attila

Az archaikus kori mediterrán kereskedelmi hajózás technikai háttere

Doktori értekezés tézisei*

Dolgozatunk három nagy egységre tagolódik. Ezek a horgonyok, a hajók és a kikötők. A horgonyokat tárgyaló fejezetben kronológiailag és tipológiailag rendeztük az összetett szerkezetű kőhorgonyokat, a formai jellegzetességeket mutató nehezhorgonyokat valamint a kódúccokat. Az összetett szerkezetű kőhorgonyok esetében korábbi tanulmányunkra támaszkodtunk, de kiegészítettük a katalógust, illetve szükség szerint kisebb módosításokat is végeztünk. A nehezhorgonyok esetében néhány típussal előzőleg már foglalkoztunk, ezekben az esetekben megőriztük a korábban kialakult nevezéktant. Szükség szerint tovább bővítettük a katalógust, újabb megfigyeléseket tettünk. Több nehezhorgony típust nekünk kellett elkülönítenünk. A leírásoknál igyekeztünk azonos logika szerint eljárni a régi és új típusok esetében. A kódúccokat gyakran a kőhorgonyoktól elkülönítve tárgyalják. Annak ellenére, hogy a csoportnak nagy irodalma van, nem dolgozták ki tipológiai rendszerüket. Disszertációnkban morfológiai alapon három fő típusba rendeztük az anyagot. Az egyes típusok keltezhető darabjai azt mutatják, hogy a típusok időben egymást követték, átfedésekkel. Az elevezéseknél itt is figyelembe vettük a szakirodalomban gyökeret vert elnevezéseket.

A tipológiai és kronológiai rendszerezés után lehetővé vált az anyag részletes elemzése. Megállapíthatjuk, hogy a horgonyok alapján a mediterrán hajózási hagyomány egyik jellemzője a folyamatosság. A bronzkori típusok többsége változásokkal, de tovább él a vaskorban is. A másik fontos jellemző a sokszínűség, hiszen egy időben tíznél több típus is használatban volt, ezek egy része kifejezetten regionálisnak tekinthető (ilyen például a ciprusi kosár alakú kőhorgonyok csoportja). A kísérletezést bizonyítja a számos altípus és változat, továbbá az, hogy több típust csak egy-két példány reprezentál további fejlődés nyoma nélkül. A harmadik meghatározó aspektus a nemzetköziség. A kronológiai rendszerezést is megkönnyítette, hogy az egymást követő típusoknál gyakran azonos jellemzők figyelhetők meg (ilyen például a négyzetes karomlyukat felváltó téglalap keresztmetszetű karomlyuk az összetett szerkezetű horgonyoknál).

Az egyes kronológiai horizontokba tartozó horgonyok elterjedése mutatja a mediterrán világgazdaság kiterjedésének változását: a középső bronzkori típusok még csak a Krétától Keletre eső területeken találhatók meg, a 13. századi horgonyok már Szardínián és Dél-Itáliában is jelen vannak. A 7. sz. harmadik negyedében megjelent típusok pedig már D-Franciaországban és a Fekete-tenger partvidékén is megtalálhatóak. További előrelépés várható az egyes kikötők és horgonyzóhelyek horgonyainak csoportos elemzésétől is. Az egyes kronológiai horizontokba sorolható horgonyok számaránya mutatja a kikötő használatában bekövetkező változásokat. Athlit esetében például kimutatható a horgonyok alapján, hogy a kikötő fő időszaka a korai vaskorra esik (ez pedig megfelel várakozásainknak).

Sozopol és Nessebar horgonyainak méret szerinti megoszlását vizsgálva arra a megállapításra jutottunk, hogy a kőhorgonyok tömegük alapján csoportokba sorolhatóak. A 22-38 kg közötti, kis tömegű kőhorgonyok és az 50-60 cm hosszúságú kódúccok alkotnak egy csoportot. Egy másik csoportot alkotnak a 140-180 kg közötti kőhorgonyok és a 120-160 cm hosszúságú kódúccok. A több száz kg-ot nyomó kőhorgonyok és a 2 m-nél hosszabb kódúccok külön csoportot alkotnak. Ezek a csoportok nem csak a Fekete-tenger partvidékére

* ELTE BTK Történettudományi Doktori Iskola, Régészeti Program. Témavezető: Dr. Szabó Miklós, akadémikus, egyetemi tanár.

jellemzőek, hanem az archaikus mediterráneum egészében, szabvány-szerűen jelen vannak. Az egyes kikötők és horgonyzóhelyek osztályozhatóak a szerint is, hogy mely csoportok jelennek meg anyagukban. Szopol (Apollónia) esetében az első két csoport dominál, de a legnagyobb méretű horgonyok is megjelennek. Agde esetében viszont csak a kis méretű horgonyokat találjuk meg. Azoknak a kikötőknek, horgonyzóhelyeknek, ahol csak a kis horgonyok találhatóak meg, Agde típusú horgonyjelenségről beszélünk. A Nápolyi-öböl horgonyzóhelyeinél is sikerült kimutatnunk az Agde típusú horgonyjelenséget.

A hajók vizsgálatát a hajóroncs-rekord elemzésével kezdtük. Definiáltuk a hajóroncs-rekord fogalmát és problémáit. A hajóépítészet bronzkori és klasszikus kori történetét röviden áttekintve arra a megállapításra jutottunk, hogy a bronzkorban még több hajóépítészeti hagyomány élt együtt, míg a klasszikus kortól egységessé vált a mediterrán hajóépítészet. A korai vaskor és az archaikus kor folyamán tehát egy egységesülési folyamatnak kellett lezajlania. A hajóroncsok elemzése azonban azt mutatja, hogy a 7. sz. végén, 6. sz. elején jelentős különbségek figyelhetők meg a hajóépítészetben. A 6. sz. végén jól elkülöníthető regionális műhelyek vannak, igaz a közöttük lévő különbségek már kisebbek. Az egységesülés valamikor az archaikus kor végén ölt formát (az 5. sz. első negyedére keltezhető Gela 1 valamint a 415 körüli Ma'agan Michael roncsok technikai megoldásai között alig van különbség). Sajnos az archaikus kori folyamatokat nem látjuk tisztán. Ennek elsődleges oka a lelethiány. A dél-francia partvidék, vagyis Massalia térsége ismert jobban. Ez a terület azonban másodlagos jelentőségű volt az archaikus korban. Massalia regionális központ volt ugyan, de nem olyan meghatározó jellegű tengeri hatalom, mint Korinthos, Samos, Sidón, Tyros, vagy Syrakusai. A hajóroncs-rekordban mindenesetre elkülöníthető egy massaliai műhely, ami közvetve azt is jelenti, hogy minden regionális központban működhetett egy – az általános technikák mellett – egyéni jegyeket is felmutató műhely. Néhány meghatározó központ hatással lehetett a többiek hajóépítészetére (mint Ameinoklés hajóács idején Korinthos Samosra).

Az archaikus kori hajóépítészet nagy rejtélye a varrott technika. Az elv levezethető a bronzkori hajóépítészetből is, csak hogy a 13. században már ismerték azt a technikát (fa szögekkel rögzített csapokkal összeerősített palánk) amely a klasszikus kortól uralkodó. Talán az egymás mellett élő technológiák közötti súlyponteltolódásról lehet szó (míg nagy méretű hajóknál nem célszerű a varrás alkalmazása, a kis méretűeknél a technológia egyszerűsége sok hátrányt kompenzálhatott), vagy esetleg a peremterületek átmenetileg felerősödő hatásáról (Szardínián és az észak-adriai térségben a varrott technika jellemezte a bennszülött hajóépítészetet). A kutatás nagy adóssága a peremterületek hajózási hagyományainak megismerése.

A hajók méretének és a rakomány jellegének összehasonlításából azt a következtetést vonhatjuk le, hogy döntően három méretbe lehet sorolni a hajókat, és ezek különböző szerepet töltek be a kereskedelmi hajózásban. A kis méretű, 8 m körüli hosszúságú járműveket bárkának neveztük el. Ezek a lokális áruelosztásban és a halászatban vettek részt. A 12-13 m hosszúságú vízi járműveket hajónak neveztük, ezek a szomszédos regionális központok közötti áruforgalmat bonyolították döntően. Végül a 20 métert elérő, illetve meghaladó vízijárműveket nagy hajóknak hívjuk, ezek a távolabbi nagy központok áruforgalmát bonyolították.

A hajóábrázolások alapján tudjuk, hogy az álló és futó kötélzet elemei a bronzkor óta nem változtak. 560 körülről ismert kétárbocos hajó első ábrázolása, az 5. sz. elején etruszk falfestményen is megfigyelhető egy nagy kétárbocos kereskedelmi hajó. Néhány szerkezeti elem is megfigyelhető az ábrázolásokon, de ezekből nem vonhatóak le olyan mélységű következtetések, mint a roncsokból. A legfontosabb többlet információ a test vízvonala feletti részére vonatkozik. Több orr és fartípus is ismert, ezek között vannak egy-egy területre, etnikumra jellemző típusok is (pl. a föníciai hippos). Bár ábrázolt hajók eredeti méretére csak

bizonytalanul lehet következtetni, úgy tűnik a roncsoknál megfigyelt hármass felosztás: bárka, hajó, nagy hajó itt is megfigyelhető. A legnagyobb változatosság a bárkákat és a hajókat jellemzi. A nagy hajók nemzetközibb jellegűek voltak.

A kikötő-építség tanulmányozását a jól kutatott lelőhelyek kis száma akadályozza. Az Ókori Keleten kialakult mesterségesen kialakított kikötőmedence (*cothon*) időnként felbukkan az archaikus korban, illetve később is. Az archaikus kori kikötő-építségben gyakori kő rakpartok a bronzkor végén, a kötőmőlől rakott mólók a korai vaskorban jelentek meg. Nagy méretű, összetett szerkezetű (több mólóval és rakparttal rendelkező) kikötők jelen ismereteink szerint az archaikus kor elején kezdtek el épülni. A változások a rendelkezésre álló anyag alapján először a föníciai kultúrkörben következtek be, majd később, a 6. sz. elejétől jelennek meg a görög központokban (gyakran tyrannosok építési programjaihoz köthetőek). A regionális jelenségek elkülönítésére nincs elég adatunk, ugyanakkor ki kell emelni, hogy a Földközi-tenger különböző pontjain talált kő mólók és rakpartok építési technikájában és elrendezésében sok a közös vonás. A bronzkori és archaikus kori kikötők zöme néhány hektár felszínű, jellemzően sekélyek. Méret és felszereltség alapján egyelőre nem állítható fel hierarchia. Úgy tűnik, hogy csak a jelentősebb városokban, illetve a stratégiailag fontos helyeken voltak kiépített kikötők.

A disszertáció legfontosabb célkitűzése a három tárgyalt témakörben tett megfigyelések szinkronba hozása. A ma rendelkezésre álló leletanyag mennyisége és minősége alapján a párhuzamba állítás a horgonyok és a hajók esetében kecsegtet leginkább eredménnyel, a kikötők adatai inkább csak árnyalják a képet. Mind a horgonyoknál, mind a hajóknál megfigyeltünk méretbeli csoportokat. Szerencsére több hajó is ismert, ahonnan horgony is előkerült, így megkísérelhetjük a kétfajta csoportosítás egyesítését. A késő bronzkori iriai roncs, amely bárka méretű volt, egy 25 kg-os kőhorgonyt találtak. A dattieri bárkán egy kis méretű kődúcot találtak. Az Antibes-i közepes méretű hajón 1,2 m hosszú kődúc volt. A giglioi roncs, amely nagy hajó lehetett, 2 m hosszú kődúc került elő. A két 8. századi ashkeloni roncs horgonyainak tömegét egyelőre nem ismerjük. Mindezek alapján valószínűnek tartjuk, hogy a kis méretű dúcok és kőhorgonyok eredetileg bárkákhöz tartozhattak, a közepes méretű horgonyok a hajókról származnak, míg a legnehezebb kőhorgonyok és a 2 m feletti dúcok a nagy hajókhoz köthetőek. Az Agde-típusú horgonyjelenség tehát azokra a kikötőkre és horgonyzóhelyekre jellemző, ahol döntően csak bárkák fordultak meg, míg a több méretcsoportot is tartalmazó lelőhelyeken közepe és nagy hajók is megfordultak.

A rakományok elemzése arra utalt, hogy a különböző méretű hajók más-más célt szolgáltak (bárka-lokális elosztás, halászat, hajó-regionális központok közötti forgalom, nagy hajó-távoli, nagy központok összekötése), ha tekintetbe vesszük a horgonyzóhelyek eltérő típusú horgonyanyagát, valamint azt, hogy csak a központok kikötői voltak kiépítve, akkor egy rendszer kezd kirajzolódni. A rendszer csúcsát a kiépített kikötővel rendelkező nagy központok jelentik, melyeket nagy horgonyokat használó nagy hajók kötöttek össze egymással. A nagy központok gyakran jelentős hadiflottával és valószínűleg erős hajóépítészeti hagyománnyal rendelkeztek. A következő szintet a regionális központok jelentik. Ezeknek is lehetett kiépített kikötőjük. A központokat a közepes méretű (140-180 kg tömegű kőhorgony, illetve 120-140 cm hosszú dúc, 12-14 m hosszú test 150-400 amfora) hajók kötötték össze. A regionális központok is rendelkezhetek flottával és hajóépítő hagyománnyal. A legalsó szinten a szatellit-kikötők lehettek. Ezekbe a távolabbi kikötők áruját a bárkák vegyes eredetű és összetételű rakománya juttatta el. Jellemzőjük az Agde-típusú horgonyjelenség. Gyakran nem építették ki kikötőjüket (ez lehetett egy öböl, lagúna, vagy folyótorkolat).

A regionális központ és a szatellit-kikötők működésére világos példát találunk a dél-francia tengerpart leletanyagában. A regionális központ Massalia volt. A 6. sz. folyamán jelentős

mennyiségű árut importáltak Etrúria emporionjaiból. Az Antibes-i hajó egy ilyen, dél-etrúriai szállítmányt vitt volna Massaliába. A fő rakományt etruszk amphorák teszik ki, a kiegészítő rakományban az etruszk kerámia mellett – az etruszk kikötőkben is beszerezhető – keleti-görög amphorák (illetve bor) is voltak. Az Agde előtti vizekből csak kis méretű horgonyokat ismerünk. Agde Massalia vonzáskörzetébe tartozott. Hasonló települések, támaszpontok Marseille-től K-re is találhatóak (Antipolis, Olbia, Nikaia). Ebben a zónában süllyedt el az Bon porté-i és a Dattier-i bárka. Mindkettő olyan, vegyes eredetű rakományt szállított, melyben megtaláljuk a központ, Massalia áruit is, vagyis ott rakodták be a hajókba az etruszk városok, illetve távolabbi görög területek áruit.

A Nápolyi-öböl északi partvidékének horgonyanyaga is hasonló szituációra utal. A Nápoly és Ischia közötti terület öbleiben szintén a kis méretű kőhorgonyok dominálnak. A forrásokból valamelyest ismerjük a történeti szituációt is: Az archaikus korban a tágabb értelemben vett Campi Flegrei Kymé territóriuma volt. A térség települései mind Kymé fennhatósága alá tartoztak, annak támaszpontjai (ἐμπόριον) voltak. A horgonyok nem csak kis méretűek voltak, hanem mind jellegzetes helyi vulkanikus kőből készültek. Ez még jobban megerősíti azt a feltételezésünket, hogy a kis horgonyokat használó bárkák a helyi kereskedelmet szolgálták ki.¹ A nyersanyag helyi eredete azt is mutatja, hogy a kyméiek sikeresen kizárták a helyi kereskedelemről a szomszédos térségek hajósait. Ebből viszont az is következik, hogy a regionális központok és szatellit-kikötők rendszere mögött nem csak egy gazdasági rendszer, hanem a politika állhatott. A kyméi példa nyomán (amivel a massaliai rendszer jó analógiát mutat) *indokoltnak látjuk a tengeri khóra fogalmának bevezetését*. A tengeri khóra az a terület, melyre valamely központ gazdasági és politikai befolyását kiterjeszti. Ellenőrzi a halászatot és a kereskedelmet, kizárja a vetélytársak hajóit, szükség esetén szankciókat vet be, érdekeit fegyverrel is megvédi. A források Kymé esetében csak közvetve utalnak erre, de egy 5. sz. végéről származó thasosi rendelet egyértelműen utal arra, hogy a klasszikus korban már ismerték a tengeri territórium intézményét.² Massalia és Emporion térségéből rendelkezünk közvetett írásos bizonyítékokkal.³

A klasszikus korban egyes nagy központok a többiek fölé emelkedve kiterjesztették tengeri territóriumukat, az archaikus korra vonatkozóan hosszabb-rövidebb ideig egy-egy államnak voltak hasonló törekvései (pl. Polykratés alatt Samosnak). A háromszintű rendszer tehát tovább élt az 5. sz.-ban, illetve később is. A forgalom növekedésével csak annyi változott, hogy a hajóméretek, illetve a hozzájuk kapcsolódó funkciók eltolódtak. A klasszikus korban jelentősen megnőtt a nagy hajók rakománya. A 218-ban hozott lex Claudia de nave senatorum 300 amforában maximálta a római senatorok és fiaik által birtokolható hajók méretét, vagyis a 3. sz. végén egy ekkora hajót nem tekintettek komoly kereskedelemre alkalmasnak.

A kereskedelmi útvonalakra közvetlenül csak a horgonyok utalnak. Ezen a területen azonban egyelőre még hátra van a regionális műhelyek elkülönítése (ezt csak néhány esetben

¹ Erről részletesen ld. TÓTH 2003. A fentiekből következik, hogy a kis horgonyok helyi műhelyek termékei, tehát azok a típusok, melyek jelen vannak egy horgonyzóhely, kikötőhely kis méretű horgonyai között, helyi típusok. Ez felbecsülhetetlen értékű információ a típusok lokalizációjakor.

² IG XII Suppl., 347,2: A thasosi hajók nem importálhattak idegen bort az Athos és a Paxi –fok közti területre.

³ Két forrás is utal, igaz közvetve, erre a rendszerre: Az első Ampuriasban (Emporion) került elő, a 6. sz. végére keltezhető. Az ólomlemezre írt levél egy utasítást tartalmaz. A tárgy egy borrakomány szállítása Saiganthébe. A levél azt bizonyítja, hogy a kereskedelemre nem a kabotázs (kikötőről kikötőre járó vegyes rakományú hajók), hanem speciális rakományok, megtervezett tranzakciók jellemzőek. A levél ráadásul egy korábbi üzenetet is tartalmazott, amely etruszkul íródott, és kivehető benne Massalia neve is. Mindez közvetve egy szervezett rendszerre utal. Bővebben ld.: SANMARTI – SANTIAGO 1987, LOPEZ GARCIA 1995, SANTIAGO 2003. Pech Mahonál ólomlemezre írt szerződést találtak, mely az 5. sz. közepére keltezhető. A szerződés tárgya egy akation (kis méretű evezős hajó –bárka) adásvétele. A lelőhely Ampurias vonzáskörzetében található, a jármű kicsi (bárka) a megnevezett kezcsek bennszülött neveket viselnek, mindez közvetve megerősíti a tengeri khóráról tett megállapításainkat. Bővebben ld.: LEUJEUNE – POUILLOUX 1988, CHADWICK 1990, AMPOLO – CARUSO 1990-1991, SANTIAGO 2003.

tudtuk dolgozatunkban elvégezni). A kődúcok esetében a görög márványok használata van segítségünkre: ismertek Rhégion térségéből, Etruriából és számos példány került elő Szicíliában. Ezek a darabok mind közepes és nagy méretűek, ami arra utal, hogy az anyaország és a nyugati kereskedelmi partnerek közötti közvetlen kapcsolat főleg közepes, részben nagy méretű hajókon zajlott.⁴ A part menti és a nyílt tengeri hajózás kérdésére nem kaphatunk választ, hiszen a kutatás a parti sávra korlátozódott. A mélytengeri felderítés új jelenség, igaz az első szakaszban rögtön két darab 8. századi föníciai hajót eredményezett. Ugyanakkor a Földközi-tenger medencéje elég kicsi ahhoz, hogy a partot, a hegyeket, vagy a felettük gyülekező felhőket, a tengeri madarakat szinte mindenhol látni lehetett. Véleményünk szerint az archaikus kor hajósai rendelkeztek azokkal a navigációs ismeretekkel, melyek segítségével hosszabb utat meg tudtak tenni a part figyelése nélkül, hajóik pedig alkalmasak voltak ezekre az utakra.⁵

Egy elephantinói 475-re keltezhető papirusz egy egyiptomi kikötő forgalmának leírását (illetve a vámoknak, illetékeknek jegyzékét) tartalmazza. A forrás szerint föníciai (sydyn = sidóni) és görög (ywn/ywny = ión) hajók látogatták a kikötőt (összesen 42). Elsősorban bort, olajat és fémeket hoztak és csak nátront vittek.⁶ Három szempontból is fontos a papirusz: egyrészt számszerűsíthető a forgalom és különbséget tesz a hajók méretében (az illeték és a vám miatt: lényegében a fenti nagy és közepes hajók kettéválása figyelhető meg),⁷ másrészt bizonyítja, hogy csaknem egész évben hajóztak,⁸ harmadrészt felhívja a figyelmet a pusztuló anyagok kereskedelmének jelentőségére.

A horgonyok, hajók és kikötők fejlődésének, változásainak szinkronizálása lehetővé teszi, hogy a hajózás fejlődését összehasonlítsuk a nagy gazdasági és történeti folyamatokkal, eseményekkel. Hangsúlyoznunk kell, hogy több változást is megfigyelhetünk, de a hajózási hagyományt alapvetően a continuitás jellemzi. A bronzkor végén, a tengeri népek aktivitásának idején váltja fel az összetett szerkezetű kőhorgonyoknál a vaskori szabvány a bronzkorit. A típusok többsége továbbfejlődött. Ugyanebben az időszakban a kikötő-építészetben elterjed a rövidebb oldalukkal kifelé rakott, téglalap alakú kötömbökből épített rakpartok használata. A hajókról csak ábrázolások maradtak fenn, de a horgonyok mérete (60-80 kg) alapján úgy tűnik, hogy a bárkánál nagyobb, de a későbbi hajóknál kisebb típust is használták (ez lenne a homérosi húszevezős?). A 9. században elterjedt a kő mólók használata (valószínűleg csak Keleten). A 8. sz. utolsó negyedében megjelennek Föníciában a rézlemez bevonatos döfő-orrú ellátott két-sorevezős hadihajók (Til Barsip). A két ashkeloni roncs alapján feltételezhető, hogy – legalábbis Föníciában – közepes méretű kereskedő hajókat is használtak, vagyis megjelenik a hármas tagozódás a hajók méretében (vele együtt a kereskedelem háromszintű hierarchiája is). A század végén a korinthusi hajózás jelentőssé válik, Ameinoklés hajóács nemzetközi hírnévre tesz szert. Ebben az időben, talán már a 7. században a föníciaiak mólókra és rakpartokra épülő összetett kikötőkomplexumokat építenek. A 7. sz. második felében változások következnek be a kőhorgonyoknál, megjelenik

⁴ A graviscai Sóstratos dúc kulcsszerepet játszik az értelmezésben. A dúc nagy méretű (az egyik leghosszabb példány), anyaga márvány (naxosi?). A rávéselt dedikációs felirat az állítónak az aiginai Sóstratoszt nevezi meg. Hérodotos is említ egy bizonyos aiginai Sóstratoszt, aki igen nagy haszonnal kereskedett (Hdt. IV, 152). Az 530-500 közötti időszakban számos athéni feketealakos váza alján található SO grafittó (Etruriából, gyakran az ott igen kedvelt Affektáló-festő vázáin). Az egyidejűség, és az azonos lokalizáció alapján nagy az esélye annak, hogy mindhárom azonos személyre vonatkozik: az aiginai Sóstratos kereskedőre, aki vázákkal (is) kereskedett és nagy hajója (hajói) is volt. A kérdés részletes tárgyalása túlnyúlik disszertációknak keretein. Ld.: HARVEY 1976, JOHNSTON 1972, 1979, 1991 további irodalommal.

⁵ Hérodotos a Fekete-tenger méretének megadásánál az Észak-Déli átkelés idejéből számolt. Az ókor későbbi szakaszaiból több mélytengeri roncs is ismert, olyan helyeken, melyek egyértelműen nyílttengeri utakra engednek következtetni.

⁶ YARDENI 1994

⁷ Az ión hajók között a kicsi és a nagy hajó méretének aránya 1:5, legalábbis az elnevezéseik és a vám alapján.

⁸ Kivéve Thot és Phaophi hónapokat, ami kb. január, február időszak.

a kődúc, a korinthusiak megépítik az első három-sorevezős hajókat. A 6. sz. második felében a kis méretű kődúccok elterjedésével a kőhorgonyok használata marginálissá válik a Mediterráneumban. A görög városok is kezdenek nagy kikötőket építeni. Míg a 7. században, illetve a 6. sz. elején jelentős a különbség a föníciai és a görög hajóépítészet (Giglio-Mazzarron), valamint a kikötő-építészet között, a 6. sz. végére csökken a különbség, a regionalizmus háttérbe szorul. A kődúc elterjedése (valamint a tipológiai egységesség), a csapolásos-faszögeléses technika előtérbe kerülése, továbbá a görög kikötő-építészet fejlődése mutatja ezt a folyamatot.

A kolonizáció időszakában minden technikát ismertek, amit a bronzkorban használtak. A föníciai hajósok valószínűleg jóval túl is haladták a bronzkori szintet. A 8. sz. végén, 7. sz. elején technikájuk (illetve a mögötte álló rendszer) olyan szinten lehetett, melyet a Mediterráneum egésze csak a 6. sz. közepe körül ért el. A görögök közül a korinthusiak lehetnek a felzárkózás élharcosai (Ameinoklés munkássága, a három evezősoros hajó feltalálása, a Diolkos), sajnos hajózásukra vonatkozóan kevés tárgyi adatunk van.

A levantei hajózás fejlődésének sarokpontjai történeti, gazdasági fordulópontokkal esnek egybe: Hiram és Salamon kereskedelmi együttműködése, az asszír hódítás és a birodalmi kereskedelem időszakával. Maga a kolonizáció úgy tűnik inkább gazdasági-politikai folyamatok eredménye volt, háttérében nem állt hajózás-technikai „forradalom” (különösen igaz ez a görög kolonizációra). A gyarmatosítás hatásaként kiterjedt világgazdaság azonban stimulálhatta a fejlődést, valószínűleg ez áll a korinthusi hajózás kiugrása mögött. A nagyobb volumenű és hatókörű kereskedelem hatására terjedt el a Földközi-tenger medencéjében a háromszintű kereskedelem, és a vele összefüggő horgonyjelenségek, hajóméretek.

A 7. sz. közepétől „megtelt” a tenger, az egyes államok, érdekcsoportok fegyverrel is igyekeztek védeni érdekeiket (Alalia). Ez a folyamat összefüggésben lehet a tengeri χῶρα intézményével, másrészt stimulálhatta a hadihajó-építészet fejlődését is (három-sorevezős hajók megjelenése). A három-sorevezősök és a nagy méretű kereskedelmi hajók új technikákat igényeltek: erősebb hajótestet (varrás háttérbe szorulása), hatékony horgonyokat (kődúcos fa horgonyok) és védett kikötőket (mólók és rakpartok a tengerészeti központok kikötőiben). Az archaikus hajózás legjelentősebb időszaka a 7. sz. végétől a 6. sz. végéig terjedő időszak volt. Ekkor egységesült a hajózási technika, terjedtek el a föníciai, majd a görög vívmányok. Természetesen az eredmények is hatással voltak egymásra, így beindult egy egységesülési folyamat, amely elvezet a klasszikus kor hajóépítészetéhez, tengeri kereskedelméhez és hadiflottáihoz.

KONFERENCIA

Römisches Kaufrecht und sein Einfluss auf die Europäische Rechtsentwicklung címmel rendezett konferenciát az Andrássy Egyetem épületében, Budapesten 2004. november 4-e és 7-e között Jakab Éva (Szeged), Wolfgang Ernst (Zürich) és Janez Kranjc (Ljubljana). A nemzetközi konferenciát a Fritz-Thyssen-Stiftung, az Alexander-von-Humboldt-Stiftung és a Szegedi Egyetem támogatta.címmel

Magyar Tudomány Ünnepe – A Károli Gáspár Református Egyetem Bölcsészettudományi Kar történezszeinek kutatási programjaiból álló tudományos előadások. 2004. november 10. 1088 Budapest, Revcizky utca 4/c. (csak az ókortörténeti előadások)

Sarkady János: Az orphismus a klasszikus korban

Köszeghy Miklós: Jahve és Asera – újabb kutatások az izraeli monoteizmus történetéből

Szlávik Gábor: Egy elmaradott régió szerepvállalása a kor valláspolitikai küzdelmeiben: Közép-Phrygia montanizmusa

Fehér Bence: Victorinus püspök munkássága, mint nyelvtörténeti forrás

T. Bíró Mária: Altercatio Heracliani – Pannonia és Sirmium valláspolitikai szerepe a késő császárságban

Állam és jog az antik feliratokon és papiruszokon. V. Epigraphicai kerekasztal.

MTA Debreceni Akadémiai Bizottság, 2004. november 26.

Az évente megrendezett kerekasztal történetében először sikerült az epigraphica és papyrológia kutatásának kérdéseit a debreceni, szegedi és miskolci római jogászokkal közös rendezvényen áttekinteni. A rendkívül jó hangulatú, eredményekben gazdag konferencián (az előre meghirdetett programtól több ponton eltérve) az alábbi előadások hangzottak el:

Németh György (DE–ELTE): Megnyitó, könyvbemutató (Epigraphica II. HPS 11, 2004.)

Mráv Zsolt (MNM): Az anartii Pannoniában.

Kató Péter (DE): Az acháj szövetség döntése Spárta és Megalopolis vitájában

Jakab Éva (SZTE): Szerződések a gabona fuvarozásáról Egyiptomban a Kr. u. I–III. században

Kovács Péter (PPKE): A ius trium liberorum egy adonyi felirat alapján

Péter Orsolya (ME): Az anyakönyvi nyilvántartás a régi Rómában

Sipos Flórián (DE): Roma Aeterna

Szabó Ádám (MNM): Az apulumi locus

Gedeon Magdolna (DE): Egy kocsihajtó sírfeliratának jogi vonatkozásai

Rihmer Zoltán (ELTE–PPKE): A principatus kori császári rendeletek szövegproblémái a skaptoparai felirat tükrében

Szabó Béla (DE): Virtuális a Kr. e. V. századból. Emléklapok a XII táblás törvény újjáteremtésének történetéből

SZIGORÚAN TITKOS KIADVÁNYOK

E rovatban olyan ókori tárgyú – elsősorban egyetemi és múzeumi – kiadványokat ismertetünk, amelyek valamilyen oknál fogva észrevétlenek, vagy méltatlanul kevésbé ismertek maradtak a szélesebb szakmai nyilvánosság előtt. E kötetek tehát nem valamiféle cenzúra tiltása, hanem az információhiány miatt váltak „titkossá”. Célunk az, hogy e kötetek terjesztését adataik pontos közlésével, elősegítsük. Ezúton is kérjük kollégáinkat, hogy megjelent szakmai kiadványaikról adjanak lapunkban tájékoztatást pontos, de rövid tartalmi ismertetés keretében. Számítunk minden megjelent tanulmánykötet, monográfia, disszertáció, emlékkönyv és fordítás ismertetésére. Természetesen nem csak az egyetemi kiadványokra hívjuk föl szívesen a figyelmet. Tekintettel a hazai, meglehetősen kaotikus, könyvkiadói viszonyokra és a könyvterjesztés gyengélkedéseire, előfordulhat, hogy hivatásos könyvkiadók kiadványai is elkerülik az érdeklődők figyelmét. Kérjük a szerzőket, fordítókat és szerkesztőket, használják ki a lapunk által nyújtott segítséget. Minden ókori tárgyú kiadványt térítésmentesen ismertetünk. Az ismertetések célja az információ közzététele, nem az értékelés. Kíváncsinos lenne, ha a bemutatást írók azt is megadnák, hogy a megrendelők pontosan kihez fordulhatnak (*kiadó, terjesztő, ISBN szám, oldalszám, név, cím, telefonszám*), és a kiadvány *mennyibe kerül*. Szerkesztőségünk ezúton mond köszönetet mindazon kiadóknak és szerzőknek, akik publikációikat eljuttatták hozzánk, lehetővé téve, hogy megismertessük azokat olvasóinkkal (Debreceni Egyetem Ókortörténeti Tanszék, 4010 Debrecen, Egyetem tér 1.).

A rovatot összeállította Németh György

B. Horváth Jolán–Keszi Tamás: Az Intercisa Múzeum őskori állandó kiállításának katalógusa. Az Intercisa Múzeum kincsei II. Intercisa Múzeum, Dunaújváros, 2004. 98 old. ISBN 963 216 515 2.

Bugár M. István (szerk.): Szakrális képzőművészet a keresztény ókorban I-II. Forrásgyűjtemény. Paulus Hungarus–Kairosz Kiadó, Budapest, 2004. 286+212 old. ISBN 963 9568 74 0. Ára: 3200 Ft.

Buza Andrea–Keszi Tamás: Az Intercisa Múzeum ókori pénzgyűjteménye. Az Intercisa Múzeum kincsei I. Intercisa Múzeum, Dunaújváros, 2003. 95 old. ISBN 963 214 086 9.

Cicero: Négy védőbeszéd. Fordította, jegyzetekkel ellátta és a bevezetést írta Nótári Tamás. Lectum Kiadó, Szeged, 2004. 225 old. ISBN 963 86258 5 6. Ára: 2400 Ft.

A kötet az alábbi beszédek tartalmazza: Lucius Licinius Murena védelmében, Marcus Caelius Rufus védelmében, Quintus Ligarius védelmében, Deiotarus király védelmében. További információ: lectum@freemail.hu

Cicero: Tusculumi eszmecsere. Fordította Vekerdy József. Kísérő tanulmány: Havas László. Allprint Kiadó, Budapest, 2004. 335 old. ISBN 963 9575 10 0.

Megrendelhető: 06 1 381 0464. További információ: www.allprint.hu, info@allprint.hu

Dión Chrysostomos: A „királyságról” szóló első beszéd. Fordította Szlávik Gábor. Szlávik Gábor, Kőszeghy Miklós, Kertész István, T. Bíró Mária, Szabó Ádám és Fehér Bence kísérő tanulmányaival. A Függelék tartalmazza a Suda-lexikon Dión-szócikkét (Glaser Tamás fordítása), Philostratos: Prusai Dión életrajzát (Tóth Anna fordítása) és szír forrásokat a „királybeszéd” keleti hátteréről (fordította Fehér Bence). A Károli Gáspár Református Egyetem Bölcsészettudományi Kara Ókortörténeti Tanszékének Kiadványai III. Budapest, 2004. 292 old., 15 tábla. ISBN 969 8392 62 2.

Fodor Nóra – Tóth Anna Judit: Antik és középkori irodalmi elemzések. Pázmány Péter Katolikus Egyetem Bölcsészettudományi Kar, Piliscsaba, 2004. 161 old. ISBN 963 9296 84 8. Tartalom: Fodor Nóra: Disticha Catonis. 7. Partheneion? 45. Tóth Anna Judit: Tutela Romae. 95. Enkómion és epigramma. 125.

Gábor Olivér – Nagy Levente: Római kori erőd és település Dunaszekcsőn. Régészeti Értékeink 9. Kultúrális Örökségvédelmi Hivatal, Budapest, 2004. 16 old. ISBN 963 865 102 4.

Genesis. Tanulmányok Bollók János emlékére. Szerk.: Horváth László, Laczkó Krisztina, Mayer Gyula, Takács László. Typotex Kiadó, Budapest, 2004. 799 old. ISBN 963 9548 24 3.

További információk: www.typotex.hu

Gilgames. Fordította és a kísérő tanulmányt írta Zászlós Levente. Tertia Kiadó, (Budapest), 2004. 87 old. ISBN 963 9387 13 – 4. Ára: 1880 Ft.

További információk: www.tertia.hu; Tel.: 416 2772.

Győry Hedvig: „Tölts be száztiz évet a földön és tagjaid maradjanak erősek” Életmód és egészség az ókori Egyiptomban. Kriterion Könyvkiadó, Kolozsvár. 251 old. ISBN 973-26-0742-4.

Horváth Ferenc: Újkőkori falu Szegvár-Tűzkövesen. Régészeti Értékeink 11. Kultúrális Örökségvédelmi Hivatal, Budapest, 2004. 16 old. ISBN 963 865 105 9.

Horváth Ferenc: Középkori magyar és kun templom körüli temető Csengelén. Régészeti Értékeink 12. Kultúrális Örökségvédelmi Hivatal, Budapest, 2004. 15 old. ISBN 963 865 106 7.

Jakab Éva (szerk.): Tanulmányok Dr. Molnár Imre egyetemi tanár 70. születésnapjára. Acta Universitatis Szegediensis, Acta Juridica et Politica 65, 2004. 846 old. ISSN 0563-0606.

Kákossy László – Bács A. Tamás – Bartos Zoltán – Fábíán I. Zoltán – Gaál Ernő: The Mortuary Monument of Djehutymes (TT 32). Studia Aegyptiaca Series Maior I. Archaeolingua, Budapest, 2002. Text 372 old., Plates CXV. ISBN 963 8046 51 1. Ára: 24000 Ft.

Macrobius: Baráti beszélgetések. A Saturnus-ünnep. Fordította, a bevezetőt írta és a jegyzeteket összeállította Szabó György. Erdélyi Gondolat Könyvkiadó, Székelyudvarhely, 2003. 187 old. ISBN 973 9269 95 8.

További információ: erdelyi_gondolat@sigmasoft.ro

Major Balázs – Szécsi Zsolt: A késő antik Szíria építészeti emlékei. Helikon Kiadó, Budapest, 2004. 111 old. ISBN 963 2088 67 0. Ára: 3490 Ft.

Müller Róbert: Római kori épület Hévíz-Egregyen az Attila utcában. Régészeti Értékeink 10. Kulturális Örökségvédelmi Hivatal, Budapest, 2004. 15 old. ISBN 963 865 104 0.

Németh György – Piso, Ioan (szerk.): Epigraphica II. Mensa rotunda epigraphiae Dacicae-Pannonicaeque. Hungarian Polis Studies 11. Debrecen, 2004. 274 old. ISBN 963 472 867 7.

Nótári Tamás: Iuridicophilologica. Tíz tanulmány. Károli Gáspár Református Egyetem Állam- és Jogtudományi Kar, Budapest, 2004. 217 old. ISBN 963 85785 5 6.

Nováki Gyula – Nagy Levente: Bronzkori és Árpás-kori földvár Tiszaalpáron. Régészeti Értékeink 8. Kulturális Örökségvédelmi Hivatal, Budapest, 2004. 15 old. ISBN 963 865 102 4.

Prohászka Lajos: Az európai ókor neveléstörténete. Második, javított kiadás. Szerkesztette Orosz Gábor. Pallas Debrecina 13. Debreceni Egyetem Neveléstudományi Tanszék, Debreceni Egyetem Kossuth Egyetemi Kiadója, Debrecen, 2004, 268 old. ISBN 963 472 798 0. Ára: 1000 Ft.

Somos Róbert (szerk.): A középső platonizmus. Szöveggyűjtemény. Osiris Kiadó, Budapest, 2005. 352 old. ISBN 963 389 680 0. Ára: 2980 Ft.

Suetonius: Összes művei. Fordította Kis Ferencné és Kopeczky Rita, a jegyzeteket készítette Kopeczky Rita és Patay-Horváth András, az utószót írta Patay-Horváth András. Osiris Kiadó, Budapest, 2004. 617 old. ISBN 963 389 260 0. Ára: 4280 Ft.

Shaw, Ian (szerk.): Az ókori Egyiptom története (Oxford History of Ancient Egypt). Fordította: Kmilsik Ágnes. Gold Book, Debrecen, 2004. 519 old. ISBN 963 425 022 X. Ára: 4980 Ft..

További információk: www.goldbook.hu info@goldbook.hu Tel.: 06 52 530 842.

Szent Ágoston Levelei. (1*–29*). Fordította, az utószót és a jegyzeteket írta Óbis Hajnal. Attraktor, Máriabesnyő–Gödöllő, 2004. 230 old. ISBN 963 958 014 7. Ára: 1900 Ft.

Török László: A fáraók után. A kopt művészet kincsei Egyiptomból. Vezető. 247 old. Szépművészeti Múzeum, Budapest, 2005. ISBN 963 9552 55 0. Ára: 6200 Ft.

FELHÍVÁS

JELENTKEZÉSI LAP

Alulírott kijelentem, hogy szeretnék részt venni a Szó/Képcímmel meghirdetett

VII. Magyar Ókortudományi Konferencián

(Debrecen, 2006. május 26-28.)

és kérem, hogy a továbbiakban küldjék el (otthoni/munkahelyi/elektronikus) címemre a konferenciával kapcsolatos tájékoztató anyagokat.

Családnév:

Keresztnév:

Tudományos fokozat:

Város:

Utca:

Irányítószám:

Ország:

Telefon/fax:

E-mail:

Intézmény:

Intézmény címe:

Kollégiumi szállást kérek (önköltséges): igen nem

Mely éjszakákra: május 25

 május 26

 május 27

 május 28

Választható szekciók (jelöljön meg egyet):

Klasszika-filológia/utóélet

Ókortörténet/epigraphica/antik orvostudomány

Régészet/művészettörténet

Választott témajavaslat (cím):

Milyen formában ismertetné? előadás poszter

Résztvételi díj (a helyszínen fizetendő): 3000 Ft diákoknak 1000 Ft

A válaszokat kérjük 2005. szeptember 30-ig elküldeni a konferencia titkárságának címére:

DE Klasszika-filológiai Tanszék, 4010 Debrecen Pf. 51.

Web: <http://mok7.unideb.hu>

E-mail: mok7@puma.unideb.hu

Kelt:

.....
aláírás

Kérjük kedves szerzőinket, hogy PhD tézisüket lemezen és nyomtatott változatban is küldjék el címünkre, az alábbi adatokat is feltüntetve:

- A doktori iskola pontos megnevezése
- A témavezető neve és egyetemi/kutatói beosztása
- A disszertáció angol nyelvű címe
- Ha a disszertáció különleges karaktereket is tartalmaz, kérjük, a fontokat is mellékeljék.

Bulletin of Ancient Studies

No. XV.

Editor-in-chief: György Németh

Editor: Péter Forisek

The aim of this periodical is to create a lively forum for all sorts of activities and communications in the field of ancient studies. This field is extremely broad: we look forward to communications from classical philologists, historians, linguists, archaeologists, orientalists and everyone else concerned with ancient studies in Hungary. We do not intend to be a scholarly periodical of a classical fashion, but rather an open forum and news bulletin of classical scholars and students in Hungary.

Contents of the present number:

<u>Aurea Aetas</u> (An interview with a prominent Hungarian classical scholar)	
Németh, György: Interview with Professor László Berczelly (Oslo)	3

<u>New Generation</u> (The abridged versions of three PhD dissertations)	
Facsády, Annamária: Jewelry in Aquincum. Dating information on Roman body-jewelry based on form and raw material	3
Mayer, Péter: Characteristics of Content and Form of Early Greek Iambic Poetry.....	9
Tóth, Attila: Technical Background of the Archaic Mediterranean Sea-trade	15

<u>Conferences</u>	
Németh, György: Römisches Kaufrecht und sein Einfluss auf die Europäische Rechtsentwicklung.....	24
Németh, György: Celebrating Hungarian Science Day	24
Németh, György: State and Law in Ancient Inscriptions and Papyri. 5th Round Table Discussion in Epigraphy	24

<u>Top Secret Publications</u>	25
--------------------------------------	----

<u>News</u>	
Call for Papers: 7 th Hungarian Conference on Classical Studies	28

T a r t a l o m

Aurea aetas

Beszélgetés Berczelly László professzorral (Oslo)	3
---	---

Utánpótlás

Facsády Annamária: Az aquincumi ékszerek. Adatok a római testékszerek forma és anyag szerinti csoportosításához	6
Mayer Péter: Tartalmi és formai sajátosságok a korai görög iambosköltészetben	11
Tóth Attila: Az archaikus kori mediterrán kereskedelmi hajózás technikai háttere	18

Konferencia

Németh György: Römisches Kaufrecht und sein Einfluss auf die Europäische Rechtsentwicklung	24
Németh György: Magyar Tudomány Ünnepe	24
Németh György: Állam és jog az antik feliratokon és papiuszokon	24

<u>Szigorúan titkos kiadványok</u>	25
--	----

Felhívás

VII. Magyar Ókortudományi Konferencia	28
---	----